

sum thronum et regiam. Si ergo queras: « Quid est infernus? » apte respondebo: « Infernus est penetrale et regia mortis, » quia in eo mors aeterna pleno jure in omnes damnatos, tam daemones quam homines dominatur, et in perpetuum dominabitur. Reprobi ergo in hac vita sunt quasi in atrio mortis; in inferno vero erunt in ipsis penetralibus et visceribus mortis. Sicut vice versa electi in hoc mundo sunt quasi in atrio vite, in caelo vero erunt in ipsis penetralibus vite, ubi vita dominatur et regnat perpetim. Sensus ergo est, *g. d.* Meretrix oravit cubile suum, aspersitque aloë et myrrha: sed hæc non tam convivii et voluptatis, quam mortis et sepulture sunt indicata et prænantia: iis enim inungi solent corpora defunctorum. Scias itaque certo, o juvenis, cum adis domum meretricis, te ire ad domum caliginem. Metuo profundas tenebras. Metuo infracta vincula, stridorem dentium, fletum inconsolabilem. » Et S. Ephrem tract. *De Variis inferni tormentis*: « Hanc diem, ait, mente volentes sancti Dei martyres, non sunt miserati sua corpora, sed omne tormenti genus subierunt, spe coronarum gaudentes. Alii, in solitudinibus et montibus atque speluncis, in jejuniis et virginitate decerantur; ac jam quidem contendunt non tantum viri, sed et mulieres, pars debilior, ac per angustam portam arctamque viam incedentes, regnum caeleste rapiunt. Quis ergo patitur se illo rubore suffundit, ut, cum mulieres illa hora coronentur, multi autem viri condemnentur? non enim est ibi masculus et femina; sed unusquisque propriam mercedem recipiet secundum proprium laborem. »

Tropologie meretrix et mœcha est concupiscentia ac hæresis: hæc omnibus insidiatur, et omnes, qui illam sequuntur, occidit: hæc quoque recta ducit ad inferos. Ita Polychronius in *Cœtæna Græcor.*: « Iamnumeri, ait, hoc loco dicuntur, qui per latam viam incedunt, siquidem tales non sunt digni, qui aliquo numero aut loco habeantur; sunt itidem permulæ vitiorum et flagitio-

rum species, quæ flagitiosos ad inferos præcipites trahunt.

Porro quam formidabilis sit infernus, et judicium, graphice depingit S. Cyrillus Alexandrinus orat. *De exitu animæ et de secundo adventu*: « Metuo mortem, ait, quoniam acerba mihi est. Metuo gehennam, quia aeterna est. Metuo tartarum, quia nihil habet coloris. Metuo tenebras, quia nihil habent lucis. Metuo vermem veneniferum, quoniam æternus est. Metuo genios iudicio præficiendos, quoniam sunt immisericordes. Metuo, cum cogito illius diei terribile et muneribus inexiguabile concilium, tribunal horribile et iudicium incorruptum. Metuo flumen ignis ante tribunal illud fluens, vehementissimamque flammam, torrentem et acutos enses. Metuo severissimas penas. Metuo supplicium finem non habens. Metuo tetram illam caliginem. Metuo profundas tenebras. Metuo infracta vincula, stridorem dentium, fletum inconsolabilem. » Et S. Ephrem tract. *De Variis inferni tormentis*: « Hanc diem, ait, mente volentes sancti Dei martyres, non sunt miserati sua corpora, sed omne tormenti genus subierunt, spe coronarum gaudentes. Alii, in solitudinibus et montibus atque speluncis, in jejuniis et virginitate decerantur; ac jam quidem contendunt non tantum viri, sed et mulieres, pars debilior, ac per angustam portam arctamque viam incedentes, regnum caeleste rapiunt. Quis ergo patitur se illo rubore suffundit, ut, cum mulieres illa hora coronentur, multi autem viri condemnentur? non enim est ibi masculus et femina; sed unusquisque propriam mercedem recipiet secundum proprium laborem. »

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Capite præcedenti in scenam produxit mulierem meretricem suis lenociniis, fucis et fraudibus omnes esse allicientem et perdentem. Jam ut ab ea omnes avocet, hoc capite in scenam producit feminam, imo reginam, et quasi deam castissimam et sapientissimam, puta ipsam Sapientiam, quæ meretricis æmula et antagonista ab ea omnes ad se advocat, promittendo eis primo, se docturam veritatem, justitiam, scientiam, timorem Dei, prudentiam et fortitudinem. Secundo, vers. 15, promittendo regnum, opes et gloriam: quæ omnia assertit esse sua, et a se suis discipulis donari. Tertio, vers. 22, altius assurgens assertit se esse Deo conternam, Deumque per se creasse et composuisse caelum et terram, omnique quæ in eis sunt. Quarto, vers. 32, concludendo hortatur omnes, ut sese audiant, itaque hauriant a Domino vitam et salutem; si enim se spernant, minatur æternam mortem et miseriam.

1. Nunquid non sapientia clamitat, et prudentia dat vocem suam? 2. In summis excelsumque verticibus supra viam, in mediis semitis stans, 3. juxta portas civitatis in ipsis foribus loquitur, dicens: 4. O viri, ad vos clamito, et vox mea ad filios hominum. 5. Intelligentes, parvuli, astutiam, et insipientes animadvertite. 6. Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum: et aperientur labia mea, ut recta prædicent. 7. Veritatem meditabuntur

guttur meum; et labia mea detestabuntur impium. 8. Justi suntu omnes sermones mei, non est in eis pravum quid, neque perversum; 9. recti sunt intelligentibus, et æqui inventientibus scientiam. 10. Accipite disciplinam meam, et non pecuniam; doctrinam magis, quam aurum eligit. 11. Melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis: et omne desiderabile ei non potest comparari. 12. Ego sapientia habito in consilio, et eruditus intersum cogitationibus. 13. Timor Domini odit malum: arrogantiam, et superbiam, et viam pravam, et os bilingue detestor. 14. Mem est consilium, et æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo. 15. Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt: 16. per me principes imperant, et potentes decernunt justitiam. 17. Ego diligentes me diligo: et qui mane vigiliant ad me, invenient me. 18. Mecum sunt divitiæ, et gloria, opes superba, et justitia. 19. Melior est enim fructus meus auro, et lapide pretioso, et gemina mea argento electo. 20. In viis justitiæ ambulo, in medio semitarum iudicii, 21. ut ditem diligentes me, et thesauros eorum repleam. 22. Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. 23. Ab æterno ordinata sum, et ex antiquis antequam terra fieret. 24. Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant: 25. necdum montes gravi mole consistierant: ante colles ego parturiebar: 26. adhuc terram non fecerat, et flumina, et cardines orbis terræ. 27. Quando præparabat cælos, aderam: quando certa lege, et gyro vallabat abyssos: 28. quando æthera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum: 29. quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos: quando appendebat fundamenta terræ. 30. Cum eo eram cuncta componens: et delectabar per singulos dies, ludens eorum eo omni tempore, 31. ludens in orbe terrarum: et deliciæ meæ, esse cum filiis hominum. 32. Nunc ergo, filii, audite me: Beati qui custodiunt vias meas. 33. Audite disciplinam, et estote sapientes, et nolite abijcere eam. 34. Beatus homo qui audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie, et observat ad posteros? non enim est ibi inveniet, inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino: 36. qui autem in me peccaverit, lædet animam suam. Omnes, qui me oderunt, diligunt mortem.

PRIMA PARS CAPITIS.

Nota primo, sapientiam hic per prosopopeiam poeticam et comicam induci ut personam, quæ humani corporis organa, gestus, vocem, concionem usurpat. Idem factum est cap. 1, et *Eccli.* cap. xxiv, et *Sapient.* cap. vii. Sic enim elegantior æque ac efficacior est concio, cum ipsa sapientia, id est ipsa honestas et virtus, suam pulchritudinem, fructus et dona ostentans, omnesque ad se invilans, in scenam inducitur, ut singuli eam videntes, et loquentem audientes, divina ejus specie et oratione illecti, proliquis eam sequantur. Ita Nazianzenus, orat. 39.

Nota secundo, sapientiam, sive prudentiam et virtutem, hoc loco, uti et passim in libris sapientialibus, sumi in genere, prout abstrahit, aut prout communis est increata et creata; sive sapientiam hic significare tam creatam, quam increatam, quæ re ipsa idem est cum deitate et Deo, quatenus ipsa communicat se sapientiæ create et creaturis. Unde quædam hic dicuntur quæ magis conveniunt create, ut quod, vers. 22, dicitur juxta Septuaginta, *Dominus creavit me in initio viarum suarum*; quæ-

dam magis competunt sapientiæ increate, ut quod ibidem dicitur: « Ab æterno ordinata sum ante omnem creaturam. » Ita Nazianzenus, orat. 39, Tertullianus, *Scorpiæ* cap. vii, Cajetanus, Jansenus et alii. Hinc rursum S. Athanasius, Cyrillus, Hilarius et alii passim disputantes contra Arianos, hæc literaliter sensu accipiunt de sapientia incarnata, puta de Christo, indeque probant Christum esse Deum, de quo plura vers. 22. Sapientia enim incarnata partim creata est, partim increata: Christus enim ut homo creatus est, ut Deus vero increatus.

Salomonem secutus Siracides, *Eccli.* toto cap. xxiv, sapientiam similia, imo eadem de se prædicantem induci: quare ibi pleraque quæ hoc cap. dicuntur, explentur.

1. NUMQUID NON SAPIENTIA CLAMITAT, ET PRUDENTIA (Theodotion, *intelligentia*) DAT (Chaldaeus, *elevat*) VOCEM SUAM. — Simile dividimus cap. 1, vers. 20: « Sapientia, ait, foris prædicat, in plateis dat vocem suam. » Vide ibi dicta. Syrus, *ideo* (ut scilicet avocet te a meretrice, cuius æmula est)

sapientia predicat, et prudentia respondebit tibi.

Mirum est Septuaginta aliter plane vertere; sic enim habent, ut sapientiam predicabis (græce *ῥησὶς*), id est præconizabis, promulgabis ea ut præco), ut prudentia tibi obediat. Sapientia in re idem est quod prudentia; sapientia enim hic non speculative, sed practica accipitur, quæ scilicet actiones et mores dirigit, quod est officium prudentiæ. Porro hujus versionis Septuaginta varii varios dant sensus. Præcipuus est, *q. d.* Si sapientiam præconizabis, id est magna voce (qualis solet esse vox præconis), evocabis et invocabis, illa votis tuis obediens advolabit ad te, tecumque habitabit ac te sapientem efficiet, omnesque actiones tuas diriget sapienter et ad beatum finem perducet. Sapientia enim submissas preces et exilia vota non audit, magnas poscit, contentis votis vult vocari.

Secundus, q. d. Si sapientiam ejusque præcepta tuæ animæ et menti magna voce instar præconis incales, ut illa feriant, penetrent, et sibi subjungant omnes animæ tuæ vires; tunc sapientia sive prudentia obediet tibi, id est tunc tu obediens eris, ut sit hypallage, *q. d.* Sapientia et gratia Dei est efficere ut ejus dogmata audiamus et capiamus, eisque obediamus. Ita noster Salazar.

Tertius planior, q. d. Si sapientiam animæ tuæ prædices et persuadeas, ut illi obediat, sequeque dedat, vicissim ipsa sapientia obediet, sequeque dedit tibi. Sapientia enim et Deus colentes se colit, honorantes se honorat, obediens sibi obediet, juxta illud vers. 17: «Ego diligentes me diligo.» Et illud Dei per Samuelem ad Heli: «Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum.» II Reg. II, 30. Et illud: «Voluntatem timentium se faciet.» Sic Josue obediens Deo per miraculum stetit solem, «obediens Domino voci hominis, et pugnante pro Israel,» Josue x, 14. Hæc enim est lex amicitiae, qualis est inter justos et Deum, ut amicus faciat id quod vult petique amicus, ejusque desideriis obsequatur: hæc est dignitas justis, hæc dignatio Dei nostri. Rursum si sapientiæ et virtutis obediatis, utique illa quoque tibi obediet, facietque quod vis, quia quod ipsa vult, id ipsum tu vis, nimirum bonum honestam amplecti, et voluntatem legemque Dei implere.

Quartus, q. d. Si sapientiam, id est fidem et virtutem, magno et Apostolico spiritu quasi præco Dei prædicabis, utique illa tuum præconium secundabit, illique obsequetur et obediet; faciet enim ad populum, quibus illa prædicæ, tuæ prædicationi se subdant et obediant, *q. d.* Sapientia dabit prædicationi tuæ vocem virtutis, ut efficaciter auditoribus persuadeas quod prædicæ, juxta illud: «Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa,» Psal. xxvii, 42. Ita Christus, qui est Dei sapientia, duodecim Apostolis eum prædicantibus affuit eisque subiecit et obedientem fecit totum quasi orbem. Idem hodie facit viris Apostolicis, qui Indos, Japones, Sinas convertunt.

2. IN SUMMIS EXCELSISQUE VERTICIBUS SUPRA VIAM (Syrus, inter vias) IN JEDIS SEMIFIS STANS. — Hebræus, in capite excelsorum supra viam in loco semitarum constituta; Septuaginta, super excelsas summitates et inter medium semitarum stetit; Chaldaeus, in capite colium est sapientia, etc.

3. JUXTA PORTAS CIVITATIS IN IPSIS FORIBUS LOQUITUR, DICENS. — Hebræus, ad os civitatis, ad ingressum ostiorum præconizabit, vel jubilabit, id est jubilando prædicabit; hoc enim significat Hebræum *תורה* *toranna*; Septuaginta, apud portas enim potentium assidet, et in introitus canitur: de quo phrasî dixi cap. 1, vers. 20 et 21; Chaldaeus, in foribus juxta portas in introitu civitatis; Syrus, in aditu portarum laudat et dicit.

Hæc omnia generaliter significant sapientiam ubique, tam in locis excelsis quam humilibus, tam in vis et trivis quam in portis et foris, ubi est hominum concursus, prædicare, nec formidare judicium, qui in portis olim sedebant, judicium; sed omnes tam nobiles quam plebeios, tam principes quam subditos, ad virtutem et Dei cultum adhortari, tum per homines probos et ferventes, quos quovis submittit, tum per Angelos et sanctas inspirationes, tum per ipsas creaturas, quæ singule sapientiam Dei repræsentant, et ad Jus cultum et amorem nos invitant, ut sapientia et virtus, ac via ad beatitudinem jure omnibus cognita esse debeat, cum omnes vocem ejus audiant, nemoque se excusare possit dicendo se eam non audisse.

Particulatim vero significat primo, Deum e summo cælorum vertice sapientiæ suæ leges et dogmata, puta sui timorem et amorem, dicere et prædicare toti mundo, tum per fabricam, gubernationem, ac pulchritudinem cælorum, juxta illud Psal. xviii: «Cæli enarrant gloriam Dei.» Unde S. Augustinus, lib. X *Confess.* cap. vi: «Cælum et terra, ait, et omnia quæ in eis sunt, ecce undique mihi dicunt ut amem te, nec cessant dicere omnibus: hæc est dignitas justis, hæc dignatio Dei nostri. Rursum si sapientiæ et virtutis obediatis, utique illa quoque tibi obediet, facietque quod vis, quia quod ipsa vult, id ipsum tu vis, nimirum bonum honestam amplecti, et voluntatem legemque Dei implere.

Secundo, sapientia, puta Deus, legem dedit Moysi et Hebræis in vertice montis Sina, *Exodi* xix et xx. Sic et Christus in monte promulgavit legem novam, altissimæ perfectionis dogmata, ac præsertim octo beatitudines ibidem edidit, *Matth.* v, 7 et seq., ut ostenderet fidelem in montem, id est ad excelsa, vocari, ac Christianos celsiorem terris debere agere vitam, puta cælestem et divinam.

Tertio, sapientia prædicavit assidue in templo quod erat in monte Sion, per Sacerdotes et Scribas. Ibidem Christus et Apostoli promulgavit et prædicavit legem Evangelicam, juxta illud *Isaia* II, 3: «De Sion exiit: lex et verbum Domini de Jerusalem.» Et illud *Psal.* II, 6: «Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus prædicans præceptum ejus.» fidem in vis et trivis, in portis et tribunalibus publice et intrepide coram, regibus et magistratibus, nihil veriti eorum minas, mortes et cruce, prædicabant fidem et sapientiam veri Dei incarnati.

Quarto, Prophete, qui legem Dei prædicabant, degebant in montibus, uti Elias et Eliseus, cum filiis Prophetarum agebant in monte Carmelo. Unde Carmelitarum origo. Sic et in novo Testamento viri sanctitate eximii in montibus, rupibus et columnis degentes, docuerunt mortales veram sapientiam esse terrena despiciere, amare celestia. Talis fuit S. Antonius, Macarius, Hilarion, Talis Simeon Stylites, qui in columna 36 cubitos alta stetit usque ad extremam senectam. Cujus hæc quotidie erat concio, teste Theodoro in *Histor.* SS. *Faltrun.* cap. xxvi: «Jubet, inquit, in cælum suspicere, et evolare, et a terra discedere, et regnum, quod expectatur, visionem apprehendere, et gehennæ minas timere, et terrena contemnere, et futura expectare.»

Quinto, quia in ecclesiis ex locis editis, puta e pulpitis, prædicatores prædicant Dei verbum et sapientiam, ut procul a toto populo audiri possint; sicut præcones e loco edito in foro contenta voce ut ab omnibus audiantur, solent promulgare leges et scita principis ac magistratus. Hoc est quod dixit cap. 1, vers. 21: «In capite turbarum clamavit.»

Symbolice, per verticem accipias lumen et dictamen rationis, quod in capite quasi in arce et vertice posuit Deus, ut toti corpori viam virtutis ostendat, et iter felicitatis præleat. Unde noster Salazar sic explicat, *q. d.* «In summis excelsisque verticibus supra viam,» id est ad eum modum, quo venire solet viatoribus itineris insolentibus, uti a pastore vel alio quolibet, quem eminus e montis vertice in viam spectantem aspexerint, statim exquirant, rectane in destinatum locum pergant, an deerrent et in avia forantur: sic et de illis, qui viam honestatis aggressi sunt, decernere debemus. Semper enim illis præsto est in arce mentis, quasi e vertice montis in viam prospectans ipsa sapientia, id est honestatis cognitio sufficiens, a qua de rectitudine atque erroribus illius viæ optime edocentur. Hujus sententiæ auctor mihi fuit Hebræus Philo in libro *De Plantatione Noe*, ubi sic habet: «Ei sane, qui viam carpit vitiorum, semper adest vel tenuis aliqua cogitatio boni in mente, veluti ex scopulo in viam prospectans pastor, quod illum a via mala revocet, et ad virtutis iter adhortatur.»

Hic sensus appositus est, ac nonnullis litteralis,

mihî potius symbolice videtur, si cum præcedentibus jam recensitis, quos litterales esse liquet, comparetur.

Mystice, per vertices Ecclesie et sapientiæ accipias Apostolos et viros Apostolicos, qui quasi homines cælestes et a Deo cælis missi ejus sapientiam et sanctissimam jussa prædicant. Unde S. Augustinus in *Psal.* xcvi: «Annuntiaverunt cæli justitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus. Qui cæli, inquit, annuntiaverunt? Cæli enarrant gloriam Dei. Qui sunt cæli? qui facti sunt sedes ipsius. Quomodo enim in cælis sedet Deus? sic sedet in Apostolis, sic sedet in prædicatoribus Evangelii. Et tu, si vis, cælum eris. Si vis esse cælum, purga de corde tuo terram. Si terrena concupiscentia non haberis, et non frustra responderis sursum te habere cor, cælum eris. Si resurrexeris cum Christo, fidelibus Apostolus loquitur, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, et non quæ super terram. Copisati spero quæ sursum sunt, et non quæ super terram, et sub terra sunt, nonne festus es cælum? Carnem peras, et corde jam cælum es. Conversatio enim tua in cælis erit.»

Mystice, rursum Ecclesia hæc proprie adaptat B. Virginis; unde hoc caput legit in lectionibus festi B. Virginis ad Nives, die quinta augusti. Itaque tum quia B. Virgo fuit estruæ die et exemplar sapientiæ, id est virtutis et sanctitatis, tum quia ipsa est mater æternæ Sapientiæ in ipsa incarnata, tum ob alia quæ recensit *Eccli.* xxiv initio capituli, tum denique quia Virgo Delpara illo ad Nives festo Romæ se suamque sapientiam ostendit et prædicavit in monte Esquilino, dum illum in summis æstatis caloribus nivibus cooperuit, locumque templo in eo ædificando Liberio Pontifici et Joanni Patrio pro visum apparuit, designavit, in quo tum Deus, Christus et ipsa cohererent, tum martyres, qui in eo monte plurimam martyrii lauream consecuti sunt, honorarent. Ideo enim montem eum sibi præ cæteris delegit, ejusque quasi hæres a Joanne Patrio institui voluit, ut inter Martyres quasi Martyrum regina in martyrio, id est in templo habitaret. Olim enim non nisi super sepulchra Martyrum altaria et templa ædificabantur, quæ inde vocabantur martyria, uti ostendi *Apocal.* vi, 9. Quare Martyrum illorum sanguis et corpora partim in eadem B. Virginis basilica, partim in vicinis S. Praxedis, S. Pudencianæ et S. Bibianæ ad Ursum Pileatum templis sepulta, a fidelibus religiose visuntur et coluntur. Igitur B. Virgo ex hoc monte et templo per se, per quæ concordantes prædicat, omnesque ad se vocat, commendans eis niveam suam puritatem, humilitatem, charitatem, Dei timorem et cultum, quæ vera est sapientia. Unde in hoc templo S. Gregorius homiliam jam octavam habuit ad populum in *Natali Christi*, et 21 in *Paschate*, et 22 infra octavam ejusdem, quæ non nisi cæles-

fem et virginalem sapientiam spirant. Olim Maecenas, amicus Augusti Caesaris, in Esquilis habuerat hortos amoenissimos; Nero deinde ibidem palatium extruxit, quod ipse ab auri incastratura agrum indigitavit, atque ex eo ludibunde et exultans spectavit suum illud Romae incendium. Verum cessare hi Esquiliarum montem Virginis Deipare, quae est a hortus conclusus, fons signatus, et atque unica Maecenas nostra, eaque beneficentissima, quae pariter est domus aurea et nivea, restinguens Neronianis libidinibus et crudelitatis ignes. In Esquilis pariter fuit nemus et templum Lucinae, sive Dianae, quae a Gentilibus celebratur quasi dea pudicitiae, ac viis praesepe credebatur. Unde ejus simulacrum in biviis et triviis collocabant, ut iter agentibus viam demonstraret. Sed falsam Dianam exclusit Deipara vera virginifatis antistes, veraque stella maris, ac fida via dux in caelum tendentibus. Ita Andreas Fulvius, insignis antiquitatum Romanarum investigator, lib. II, cap. VI, cum dixisset in hoc monte fuisse lucum Dianae, subdit: « Eodem loco Ecclesia sanctae Mariae Majoris ad praesepe viget, quae felicioribus quam Lucina auspiciis, nostris temporibus lucem et vitam largitur iis qui nascuntur. » Haec ergo basilica est omnium non solum quae in Urbe, sed quae in orbe universo sunt B. Virginis, angustissima et sanctissima, in qua ipsa in Esquilis quasi in exubiis, pro fidelibus Urbis et orbis exenbat, eosque docet, illuminat, protegit, opitulatur, dicit opibus tam spiritalibus quam corporalibus; quare illi optime adaptes sequentia Salomonis elogia, ac praesertim illud vers. 15: « Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt, etc. Ego diligentes me diligo, et qui mane vigila-verint ad me, invenient me. Necum sunt divitiae et gloria, opes superbae, et justitiae, » etc. uti ex exemplis quae mox subjiciam patebit. In hac basilica conditum est praesepe Domini, cum, fenum et panni, quibus involutum fuit Verbum infans, quae S. Hieronymum, S. Paulam et nobilitatem Romanam olim traxerunt in Bethleem. Unde ipse, epist. 17 ad Marcellam: « Illud praesepe, inquit, in quo infantulus vagit, silentio magis quam infimo sermone honorandum est. » Et mox: « Ecce in hoc parvo terrae foramine celorum conditor natus est, hic involutus pannis, hic visus a pastoribus, hic demonstratus a stella, hic adoratus a Magis. Et hic, puto, locus est sanctior Tarpeia rupe. » Tarpeia ergo rupe, puta Capitolio sanctioribus sunt Esquilis, quae quasi posthuma Bethleem Domini praesepe continent. Quocirca migrante et Bethleem Romanam praesepe Christi, eodem remigravit et S. Hieronymus: illius enim reliquie in basilica Virginis juxta praesepe Domini conditae sunt, ut apud quod vivens delicatus est, etiam mortuus in pace conquiescat. In eadem basilica visuntur reliquiae S. Matthiae aliorumque Apostolorum, Martyrum et Confessorum multorum, qui omnes muta voce aduentibus et

orantibus inhalant et inclamant veram sapientiam, ut scilicet ipsorum heroicis virtutum actus et agones emulemur. Sic praesepe Christi omnibus inclamant Christi amorem, humilitatem, paupertatem mundique contemptum.

Vis plura, eaque admiranda? accipe. In hac Virginis basilica, uti narrat Carolus Siconius, lib. I De Regno Italiae, noster Canisius, lib. V *Marialis*, cap. XXII, Pompeius Ugonius, lib. I De Stationibus Romanis, station. 8, et alii, grassante atroci illa peste, quae Romam afflixit et P-lagiam Pontificem sustulit, S. Gregorius Magnus tempore Paschali supplicationem totius populi instituit, indeque cum litanis processit versus basilicam S. Petri ad placandam Dei iram, in qua solenni pompa circumferebatur imago B. Virginis depicta a S. Luca: ac ubicumque imago haec procedebat, illico pestilenti caeli gravitate et caligine dispulsa, succedebat optata aere claritas et salubritas. Quin et juxta eam audita fuit melodia Angelorum concinnantium: « Regina coeli, letare, alleluia. Quia quem meruisti portare, alleluia; resurrexit sicut dixit, alleluia. » Quibus succinuit S. Gregorius: « Ora pro nobis Deum, alleluia. » Atque exinde hunc hymnum usurpavit Ecclesia, quasi Paschalis laetitiae argumentum, ad congratulandum Beato Virgini gloriosam Filii resurrectionem. Porro Ordo Romanus, et ex eo Baronius, tom. VIII, anno Christi 590, tradunt imaginem B. Virginis delatam fuisse ab ipso S. Gregorio; dumque ille cum eadem pervenisset ad molem Hadriani Tiberi adjacentem, in signum reconciliandi Numinis visum fuisse angelum, qui nudatum gladium in vaginam reponeret, eoque symbolo lucem cessasse significare voluisse, sicut prius eadem per sagittas caelitus lapsas fuerat praemonstrata, uti refert S. Gregorius, lib. IV *Dial.* cap. XXXVI. Atque ob hanc angeli apparitionem, moles Hadriani deinde semper castellum S. Angeli nuncupata fuit.

Porro majora beneficia B. Virginem in hac ecclesia quam in aliis, se colentibus et invocantibus, impertiri experientia constat.

Memorable est quod scribit Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis, S. Bernardo coaevus, lib. II *Mirac.* cap. XXX, nimirum Romanos solere in vigilia Assumptionis B. Virginis offerre eidem ingentes cereos, eosque sub vesperam adendere in hac eius basilica, qui cum totam noctem usque ad ipsius festi diei horam sextam vel nonam arderent, reperitur ejusdem esse ponderis, quod habuerunt antequam accenderentur. Idque miraculum continue per centum annos durasse, et etiamnum durare ipse testatur. Id facti incho-rupta et aeterna virginitas Deiparae, cujus symbolum est cereus albens et ardens, qui ab ape virgine conficitur.

In hac basilica Missam celebrans S. Martinus I Pontifex per B. Virginem miraculose a morte servatus est. Cum enim Olympius Exarchus spatharium subtraxisset, qui cum gladio transiende-

ret, spatharius ad altare accedens a B. Virgine excoecatus fuit, ut refert Platina, Baronius et alii in Vita S. Martini.

In eadem ipso Assumptionis B. Virginis festo, publicis litariis peragens cum clero et populo Leo IV Pontifex anno Domini 847, urbem a pastifero serpente cum necando liberavit, uti refert Anastasius Bibliothecarius, Baronius et alii.

Illustra est quod scribit Joannes Nauclerus vol. 2 *Benefic.* 34 de S. Henrico Imperatore qui cum S. Gungunda conjuga perpetuum servavit virginitatem: « Fertur, ait, de Henrico hoc, quod semper primam noctem ingredions Urbem, solitus fuerit orando pernoctare in ecclesia S. Mariae Majoris; contigit autem semel quod, dum solitarius oraret, visus sit sibi Christus Pontificalibus indutus procedere Missam celebraturus, quem sequentur S. Laurentius, et loco Subdiaconi Vincantius; post hos Virgo Dei genitrix cum multitudine Virginum et Angelorum; dehinc Joannes Baptista cum Patriarchis et Prophetis; post hos Petrus et Joannes cum ceteris Apostolis et Evangelistis, S. Stephanus cum Martyribus, S. Martinus cum Confessoribus, Angeli incoeperunt introitum: Suscepimus, Deus, misericordiam; et dum cantaretur: Dextera tua plena est justitia, omnes Christum et Beata Virginem imitantes, extenderunt digitos in Henricum. Post Evangelium indeibili jubilo angelus librum deosculatum a Christo praesentavit B. Mariae; et post eam omnibus per ordinem deosculandum, demum annuit B. Virgo angelo, ut porrigeret librum etiam Henrico ad osculandum, dicens: Praebe et pacis osculum, cujus tibi virginitas placet. Et cum, pre nimio gaudio raptus, nesciret ad plenum intendere, angelus ipsum in nervo tangens, dicit: Hoc tibi erit signum dilectionis Dei propter tuam castitatem et justitiam; et exinde usque ad mortem claudicabat: ex quo eventu vocatus est Henricus Claudus. »

Igitur B. Virgo, diligens sibi domum in vertice Esquiliarum, inde clamavit, omnesque ad se advocat, ut ab ea sapientiam discant, ejusque beneficiis et gratiis potiantur.

4 et 5. O VIRI, AD VOS CLAMITO, ET VOX MEA AD FILIOS HOMINUM. INTELLIGITE, PARVULI (id est in Septuaginta, simplices; Tigurina, incauti), ASTUTIAM, ET INSPIENTES ANIMADVERTITE. — Hebraeus, *insipientes corde, intelligite*; Septuaginta, *cor opponite*; Syrus, *stulti prudentes sint in cordibus suis*. Pro *astutiam*, Tigurina verit, *solertiam*; Vatablus, *scientiam*. Astutia ergo est hic cautio, prudentia et providentia, uti dixi cap. I, vers. 4.

Cajetanus pro viros homines virilis sexus, per filios hominum feminas notari autumat, q. d. Omnes tam viros quam feminas appello, et ad sapientiam advoco. Melius noster Salazar pro viros accipit proceres et magnates, per filios hominum plebeios, qui cum nomine familiae non commendantur, filii Adam in universum appellantur. Unde

Aben-Ezra: Compellat, inquit, viros, id est divites, et filios hominum, id est pauperes. Simplicissima cum Isaacio accipias eosdem; idem enim sunt viri, qui et filii hominum, praesertim quia viros hos mox vocat parvulos, et quia solet Salomon, eoque ac David, in suis hisce gnomis et quasi rhythmis posteriori hemistichio explicare prius. Unde Septuaginta verunt, *vis, o homines, advoco, et profero vocem meam filiis hominum*. Sub viris et feminas more communi intellige. Senus ergo est, q. d. O viri, o, inquam, filii hominum, id est o homines universi, ad vos voce contera ex corde ardenti clamito; clamosa enim vox procedit ex ardenti cordis desiderio; illam ergo audite eique obedite: Quicumque inter vos parvuli sunt, non estote, sed sentite et prudentia, quales per naturam lapsi infirmitatem, perque nativitatem omnes sunt, plerique etiam per inexperientiam et concupiscentiam, cujus instinctum sequuntur, tales evadunt; quicumque, inquam, parvuli sensu estis, intelligite et discite astutiam, id est prudentiam et cautionem, ut caute et prudenter vitam insitultis. « El insipientes animadverte, » Hebraeus, *opponite cor praecipis hisce monitiis meis*; sic enim fiet ut nihil per imprudentiam vel inconsiderationem peccetis.

Mystice, Beda notat sapientiam, id est virtutem, poscere viros, non feminas, puta non effeminatos, sed viros animos, quia a viro dicta est virtus quasi virilitas; haec enim requiritur ad resistendum concupiscentiis faminis, atque ad terrores et difficultates quaslibet foriter superandum.

6. AUDITE QUONIAM DE REBUS MAGNIS LOCUTURA SUM; ET APERIENTUR LABIA MEA, UT RECTA PREDICENT. — Syrus, *aperit os meum rectitudine*. Pro *magis* Hebraeus est *נבדדו negidim*, quod Septuaginta vertunt, *praclaris*; Syrus, *principibus*; Vatablus, *nobilibus et eximis*; Chaldaeus, *principes dignis*; Symmachus, *ducatibus*, quae scilicet principes et duces decet et ornant, quaeque deo summo omnium principe et duce digna et decora sunt. Unde R. Salomon, *locutura sum verba principum et gravissima* (1).

Attentionem sibi conciliat sapientia promittendo quod dictura sit res magnas et rectas. Magnas, tum quia agit de virtutibus, quibus ad aeternam salutem, quae in Dei possessione consistit, tendendum est, ac gehennae tormenta vitanda sunt. Verum enim est illud: « Nullum bonum, nisi aeternum; nullum malum, nisi aeternum; » tum quia non solum Ethicam, sed et Oeconomicam ac Politicam, quae magnae republicae et regna administranda sunt, docet; quae de causa Aristoteles triplicem hanc suam Ethicam, *Magna moralia* inscripsit. Unde Aben-Ezra vertit, *locutura sum ac si essem princeps et dux*. Rectas, quia tradet discipuli

(1) Hebr. est, *audite, nam generosa, eximia, egregia loquor, et aperto labiorum meorum, quae afferent labia mea, recta sunt*.

nam corrigendi mores pravos, eosque rectos et honestos efficiendi. Hæc et sequentia clara et perspicua sunt, nec magno commentario indigent. Anstrophæ Salomoni est Christi, veri Salomonis et Sapientie incarnate, vox: «Aperiam in parabollis os meum, et eructabo abscondita a constitutione mundi.» *Matth.* xiii, 35. Christus enim annuntiavit, imo fuit, «magnum pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatur est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria, I *Timoth.* iii, vers. ult. Quocirca Christus ab Isaia cap. ix, vers. 6, juxta Septuaginta, vocatur «magni consilii Angelus,» id est nuntius et legatus.

Mystica, B. Virgo magna prædicavit, cum concepto Dei Verbo fecit: «Magnificat anima mea Dominum; et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia fecit mihi magna, qui potens est,» etc. *Luce* 1.

7. VERITATES MEDITABITUR GUTTUR SECUM, ET LABIA MEA DETESTABUNTUR IMPIUM. — «Meditabitur,» id est meditatio loquetur; hoc enim significat Hebræam *למחשבתה* *tepa*, juxta illud: «Os justi meditabitur (id est meditatam eloquetur) sapientiam.» Unde explicans subdit: «Et lingua ejus loquetur iudicium,» *Psal.* xxxvi, 30. Est metonymia; ponitur enim causa pro effectu, antecedens pro consequente, puta meditatio pro locutione, quæ ex meditatione manat.

Sensus est, *q. d.* Auscultate me attentissime, nam veritatem loquar, non speculativam et otiosam, sed practicam, quæ vos faciet beatos; loquar, inquam, illam, non extemporaneæ, quasi promens quidquid in buccam venit, sed diu meditatam, quam multo tempore, studio et meditatione, mente versavi, discussi, probavi, veramque et saluiferam per omnia judicavi. Opponit se sapientia et anteponit philosophis, qui vera quedam docuerunt, sed veris falsa miscuerunt.

ET LABIA MEA DETESTABUNTUR IMPIUM, — id est impietatem, ut habent Hebrææ et Chaldaea. *Impium* ergo hic est generis non masculini, sed neutri, significans id quod impium est sive impietatem, *q. d.* Loquar vera, id est honesta, pia, sancta, ideoque redarguam labia falsa et mendacia, ut vertunt Septuaginta et Syrus, puta inhonesta, impia, scelerata. Veritas enim practica est ipsa honestas, pietas, sanctitas, ideoque falsitas practica illi opposita est inhonesta, impietas, pravitas. Consequenter tamen sapientia detestatur quoque hominem impium, quatenus impius est, quia non naturam, sed impietatem ejus detestatur: unde saepe hoc libro redarguit insipientes et impios. Aliter noster Salazar, *q. d.* «Labia mea detestabuntur impium,» id est, «impium detestabitur labia mea,» ut sit hypallage. Impius enim odit veritatem juxta illud: «Veritas odium parit,» quia veritas moribus impiorum adversatur,

eosque culpatur et reprehendit, de quo vide S. Augustinum, lib. X *Confess.* cap. xxxii.

8. JUSTI SUNT OMNES SERMOES IBI, NON EST IN V EIS PRAVUM QUID, NEQUE PERVERSUM. — Hebræice, *in justitia* (Septuaginta, cum *justitia*) *sunt omnia verba oris mei, nihil in eis implicatum et tortuosum.*

Probat sapientia se loqui veritatem, quia loquitur justitiam; veritas enim practica non est aliud quam justitia, et rectitudo actionum vite et morum.

9. RECTI SUNT INTELLIGENTIBUS, ET AQUI INVENIENTIBUS SCIENTIAM, — *q. d.* Sermones mei *recti*, id est justii et æqui in se sunt, talesque videntur iis qui vere sunt intelligentes, quique studio et usu inveniunt et acquirunt scientiam agibulum, hoc est, prudentiam. Vatablus verit, *rectos reddunt* eos qui *inveniunt scientiam*. Potest secundo, rectitudo hic accipi pro candore et sinceritate, ut opponatur simulationi et hypocrisis, quæ verbis obliquis, implicatis, circumortis suam nequitiam velat et obtegit, *q. d.* Loquar candidè, sincerè, aperte, sine fæco, quia nihil in me est prævum et perversum, id est simulatum, factum et fictum; tertio, Hebræice *נכוחים נכוחים* *nechochim* non tantum rectos, sed et ante oculos positos, claros et perspicuos significat. Unde Vatablus verit, *obvii sunt intelligenti*; Septuaginta, *præsentis sunt intelligentibus*; Chaldaeus, *manifesti sunt viro intelligenti, et comperi ei qui expetit scientiam*; Syrus, *manifesti sunt et qui hæc scire desiderat, q. d.* Sermones mei pleni, faciles et evidentes sunt iis qui rationem et prudentiam, non vero erroneam concipientis iudicium sequuntur. Unde auctor *Catena Græcor.* duas ultimæ expositiones jungens sic explicat, *q. d.* «Doctrina mea nihil continet sophistum, nihil perplexum, nihil tortuosum; omnia quæ tradit, sunt recta et plana: omnia sana et manifesta: nihil illa continet factum, nihil subdolum; nihil germana sinceritate destitutum.»

Solent oratores, in exordio orationis, conciliare sibi auditorum attentionem, docilitatem et benevolentiam, sive eos facere attentos, dociles et benevolos. Attentos, promittendo se dicturos de rebus magnis, raris, utilissimis, imo necessariis. Dociles, promittendo se dicturos clare, breviter et methodice, ut ab omnibus facile capi et intelligi possint. Benevolos, promittendo se dicturos pulchra, grata, jucunda. Ita Salomon hic, sive Sapientia, attentionem sibi conciliavit vers. 6, pollicendo se de rebus magnis locuturum. Docilitatem hinc conciliat, pollicendo se clare et perspicue dicturum et docturum. Benevolentiam conciliat vers. 11 dicens: «Melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis.» Et vers. 18: «Mecum sunt divitiæ, et gloria, opes superba, et justitia,» etc.

10. ACCIPE DISCIPLINAM (Hebræice *מוסר* *musar*, id est, eruditionem et correptionem) MEAM, ET NON PECUNIAM; DOCTRINAM MAGIS QUAM AURUM (Codicibus antiqui habent, *quam thesaurum*) ELIGITE. —

Hebræice, *et scientiam pro vero auro electo*; Septuaginta, *et scientiam super aurum probatum*; Chaldaeus, *constatum*; Syrus, *purissimum*. Sensus est, *q. d.* Capessite me hæc sacre Ethicæ dogmata, eaque præferite omni pecunia. Non ergo vetat omnino studium pecunie congregandæ; hoc enim habent reges, mercatores Christiani et patrefamilias, quorum est thesaurizare filiis, ut ait *Apostolus* I *Cor.* cap. xii, 14; sed confert tantum et præfert disciplinam pecunie. Unde comparationem hæc explicans subdit: «Doctrinam magis quam aurum eligit,» *q. d.* Studete magis colligende sapientie et virtuti, quam nummis et auro; virtus enim omne aurum superat. Hebræi enim, dum diuis res inter se comparant, majorem asserunt, minorem negant; quæ negatio comparative accipienda est, ut significet minorem rem postponendam majori; ut cum Dominus ait, *Osee* vi: «Misericordiam volui, et non sacrificium,» negatio hæc non significat Deum nolle vel odisse sacrificium, cum ipse illud sanxerit in *Leuitico*; sed tantum notat Deum malle et pluris facere misericordiam, quam sacrificium. Negatio ergo hæc non negationem, sed comparationem et postponitionem significat. Cum ergo major pars hominum inhiat divitiis, et quæ primum, imo fere totum studium impendat, dicaturque illud: «O cives, cives, querenda pecunia primum est, virtus post nummos;» Sapientis et sapientia preposterum hoc hominum iudicium corrigat, dicique: «Querite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis,» *Matth.* vi, 33.

Secundo, aliqui negationem hic proprie accipiunt, quasi sapientia hic dehortetur a studio opum, et adhortetur ad studium virtutum, *q. d.* Nolite studere congerendis opibus, sed virtutibus; qui enim student opibus, facile propter illas læta justitiam aliasque Dei leges violant. Hic sensus est verus, sed prior magis ex parasi et enim sapientia cunctis opibus,»

Tertio, noster Pineda, lib. IV *De Rebus Salomon.* cap. xviii, acute notat aurum hoc loco Hebræice vocari *חרטום* *charutis*, id est precisum vel separatum, id est, purissimum, quod Latini vocant *obryzum*, quasi ad obrusam examinatum et a scoria expurgatum; ut sensus sit, *q. d.* Sicut aurum ex tympo sui nominis eligit, seceratur et separatur ab omni alia inuili et viliori materia: sic multo majori jure vos, o veritatis amatores, veram et salutarem sapientiam eligit, eamque secerne a doctrinis falsis et peregrinis, atque ab erroribus quos suggerit mundus, caro et diabolus.

11. MELIOR EST ENIM SAPIENTIA CUNCTIS PRETIOSISSIMIS (Hebræice *טובינין* *mippeninim*, id est, *pro margaritis*; Symmachus, *inimis*; R. Salomon, *caræ gemis et lapidibus pretiosis*) ET OMNE DESIDERABILE EI NON POTEST COMPARARI. — quia ipsa est cunctis cælestis et divini; ergo omne terræ etiam

totius pretium longe superat. Unde Septuaginta, *omne autem pretiosum non est illa dignum*, peninde ac non est dignum, imo indignum, lutum comparari cum auro; Syrus, *præstantior enim est sapientia auro purissima, et melior gemis, et nihil est illi æquale*. Dicit ergo sapientia et virtus: Ego sum pretium, et quidem eximium, quo homines mortales ad immortalitatem perferunt. Ego gemma pura et splendida, quæ animæ sanctæ adornantur. Ego thesaurus, cujus possessione omnia Angeli et Sancti dilescunt. Ego altitudo, ex qua tum cælestia, tum terrestria conspiciunt, et quale nunquamquodque sit manifeste cognoscunt. Ego claritas et sole justitie ad mortales delapsa, civitas Regis magni, et imago pulcherrima regni cælorum. Per me homines, antea inimici, se in Dei amicitiam ac familiaritatem insinuant, et animæ sanctæ ad filiarum et sponsarum Dei dignitatem ascendunt, et felicitatem omnium hinc mortali vite cognatam acquirunt. Ego inter universa Dei opera evidenter emineo, cujus possessionem solis carissimis seio esse concessam, quæ templum Dei fiant, et omnis fœditatis impuritatem abiciant. Mecum sunt divitiæ et gloria, pura delicia et justitia.

12. EGO SAPIENTIA HABITO IN CONSILO, ET ERUDITIONIS INTERSUM COGITATIONIBUS. — «Eruditus,» id est sapientibus et prudentibus, puta honestis, piis, sanctis. Nam, ut initio dixi, sapientia, id est honestas et virtus, hoc libro nunc vocatur doctrina, nunc intellectus, nunc eruditio, nunc scientia, nunc disciplina, etc.

Commendavit hucusque se sapientia, siquæ desiderium auditoribus excitavit; nunc desiderantibus locum domumque suam ostendit, ut ad eam tendant, ibique ejus compotes fiant. At ergo: «Ego sapientia habito in consilio,» hebræice *עמוה עמוה* *emo*, id est, *in astutia*, vel *in astutia*, vel *astutium*, ut verit Symmachus: omnibus enim his modis verit potest. Per *astutiam* accipie cautionem, solertiam, consilium, circumspeditionem, providentiam, uti dixi cap. 1, 4. Unde Septuaginta vertunt, *ego sapientia habitavi in consilio*; Pagninus, *ego habitavi cum astutia*; Tigurina, *ego cohabitavit solertia, q. d.* Nunquam me deserit solertia, inquit Vatablus et Aben-Ezra: Sapientia, inquit, opus habet solertia, sine qua illa consistere nequit, aut *q. d.* Ego sapientia calleo perspectamque habeo calliditatem, ac si in illius medullis stationem haberem: ipsa etiam descendo ad extremum cognitionis omnis solertis cogitationis. Sensus ergo est, *q. d.* Quicumque me concupiscitis, et queritis locum habitationis meæ, adite domum prudentie, sive solertie et consilii: ibi me doceant audietis; ibi enim est thronus meus, ibi sum presens; imo sedeo regna et preses, ut omnia consulte, solerte, circumspecte et sapienter dirigam et moderer. Unde hoc sum officium explicans, subdit: «Et eruditus intersum cogitationibus.» Intersum quasi preses, id est, præ-

sum. Sic Seneca ait: « Cum præesse nobis Deum et interesse probaremus, » *g. d.* Ego sum quæ omnes sapientes, honestas et sanctas cogitationes, sermones et actiones dirigo: imo suggero, suadeo et impero. Hebraice est, *ego scientiam cogitationum invenio*, id est, ut Vatablus, ego sola invenio bonas et sanctas cogitationes. Ego enim sum omnis consilii, omnis honestatis, omnis virtutis præses, imo doctrix et dictatrix. Unde Septuaginta, *scientiam et cogitationem ego invocavi*, id est invocavi, e mente mea elixi et produxi; et Syrus, *ego creavi astutiam et cogitationem, et consilium ego acquiro*; Chaldaicus, *invento*; R. Salomon, *ego habito iuxta scientiam*. Cum enim, inquit, legis cogitatione quis præditus fuerit, erga res omnes solertia et acumine imbuitur. Habitat ergo sapientia in consilio, quia habitat in corde sapientis et iusti, ubi sana et recta consilia excoGITANTUR, ut ea excitet atque promoveat (1).

Porro auctor *Catane Græc.*: « Per consilium sanum, ait, voluntatis circa piacula electionem hoc loco insinuat; per cogitationem autem et cognitionem, accuratam circa cætera considerationem. » Et mox: « Si quidem hic, nempe in celestium rerum meditatione, quasi in propria sede dego; ibique, nimirum in rerum externarum consideratione, quasi in tabernaculis habito. » Antistropa Salomonis est Christi, qui est Sapientia incarnata, sententia: « Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, » ut tractent Christiana, honesta, eaque quæ Christi sunt, « ibi sum in medio eorum, » *Math. xviii, 20*. Et illa: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus, » *Joan. xiv, 23*.

Antiqui Codices legunt, *ego habito in concilio*, quod eodem redit; in concilio enim sapientum senatorum agitur vigetque consilium. Unde Cicero agens de senatu et senatusconsulto, lib. III *De Legibus*: « Senatori, ait, tria iussa sunt: ut adsit, nam gravitatem res habet, eum frequens ordo est; ut loco dicat, id est rogatus; ut modo, ne sit infinitus. » R. Levi videtur hæc referre ad scholas et academias; sic enim explicat: « Ego sapientia ea læsa inhabito in quibus reperitur solertia, studio-omneque rationes, ordines nimirum, quæ Logica præscribuntur. » Aptius referas ad Synodos, ad collationes Patrum, etc.

Mystice, hæc apte congruunt B. Virgini. *Primo*, quia ipsa præest in Conciliis et piis congregatio-

(1) Hebr. est, *habito consilium*, seu prudentiam, tota versio in ea mihi cum prudentia facultatis est. *Conf. Isai. xviii, 15*, ubi Dominus se dicit habitantem eternitatem; et *1 Tim. vi, 16*, Deus dicitur lucem inhabitans. *Habitu* igitur hic valet *tenere* et *usurpare* aliquid tanquam suum. Ad hæc phrasim illustrandam conferi etiam carmen Græcum, quo in amicitiam Platarchus usus est de *Discrimine amici et adulteris*:

Ἦρξ δ' αὐτῆς χάριτος καὶ ἡμερῶς αὐτῆς, ἀπὸδ ἐμὸν
 ἄνωγον καὶ ἀδελφικὸν δόμον ποσειον. Sequitur, et scientiam considerantem, vel solertiarum invenio.

nibus ipsis nomine et honore erectis: ex quibus admirabilis in totam Ecclesiam redundat fructus, adeoque experientia docet, per hosce cogitationes multas in locis fidem orthodoxam restituit, pietatem avitam revocatam, accensum bonorum omnium studium et zelum. Id liquet ex soliditate Rosarii, quam jussu B. Virginis S. Dominicus Ordinis Predicatorum fundator instituit, per quam ipse mira in omni hominum genere ad Dei gloriam effecit, et etiamnum per sui Ordinis alumnos efficere pergit. Romæ in basilica S. Mariæ Majoris præclarissima sodalitas, vulgo dicta *Confalonis*, est erecta, quæ ad S. Bonaventuram suam refert institutionem, ejus industria Urbs quorundam studio divexata, suo splendori esse restituta tempore Clementis VI, anno Jubilee 1390. Plura de Sodalitate B. Virginis erectione, usu, fructu, numero, splendore, vide apud nostrum P. Antonium Spinaellum in *Mariati*, cap. xl.

Secundo, B. Virgo præest sanctis cogitationibus et consiliis de vita emendanda, de capessendo sancto vite statu, de amplectendis consiliis Evangelicis, de inennda perfectionis via, de consecrandis heroicis virtutum actibus.

Oculatus hujus rei sum testis. Cum enim ante viginti annos agerem Confessorium in vico Beate Virginis Asperi collis juxta Lovanium, ac confessiones peregrinorum eo quotidie turmatim per centenas, imo millenas confluentium exproberem, multi sua virtutis consilia et vota per B. Virginem transgenda necum communicarent. Hic enim dicebat se hanc peregrinationem suscepisse, ut B. Virginem consuleret de statu vite capessendo. Ille, ut virginitatem ei offerret et dicaret. Iste, ut Religionem ingrederetur. Alius, ut remedium scrupulorum, aliarumque tentationum a Beata Virgine posceret. Alius, ut e salebris amorum et peccatorum emergeret. Alius, ut opus aliquod heroicum conficeret. Alius, ut lites rixasque oper ductuque B. Virginis componeret, etc., se eam religiose adire, suaque ei vota offerre affirmabant. In Aspero colle ergo quasi et summo vertice, uti dixit vers. 2, clamat Deipara, omnesque ad se advocat, ut sana omnis honestatis consilia doceat et suggerat. Vide nostrum Hieronymum *Platum* lib. I *De Bono status Religiosi*, cap. xvii, ubi ostendit B. Virginem primam omnium vitam Religiosam in paupertate, castitate et obedientia egisse, ejusque exemplar posteris dedisse, atque ideo illam tum Ordines omnes, tum Religiosos singulos, peculiari cura et amore completi, imo ipsam omnes Ordines excelsisse: idque nominatim de Carthusiensi, Carmeliano, Dominicano, Franciscano, Olivetano, Hieronymitano, ac Societate Jesu ex ipsorum chronicis demonstrat.

Tertio, B. Virgo præest eruditio et eruditioni cultibus. S. Gregorius Thaumaturgus Neocaesareo Episcopus, qui S. Macrinam, et per eam S. Basilium, in fide et pietate instruxit, jussu B. Virginis edoctus fuit a S. Joanne Apostolo, qui per *viam*

appareat tradidit ei Symbolum, cujus ope ipse cum populo ab omni Arii aliorumque hæreticorum errore permansit intactus, uti refert S. Gregorius Nyssenus in ejus Vita. Ipsa S. Cyrillum nostrum Nestorium docentem B. Virginem esse Christiparam, non Deiparam, non tantum crudivit, sed et armavit, effecitque ut Nestorii blasphemica lingua, computresceret, isque misere infelicem omnium exalaret. Ipsa S. Joannem Damascenum contra Copronymum, Leonem Isaurum cæterosque iconoclastas ad eos debellandos instruxit. Ipsa S. Dominicum contra Albigenes insituit, effecitque ut hæresis per se et suos aboleret. Denique celebre est illud Ecclesie in Officio Deipare elogium: « Gaude, Maria virgo, cunctas hæreses sola interemisti in universo mundo. » Taceo Rupertum Abbatem Tuitiensem, Albertum Magnum, Hermannum Contractum Comitem, pluresque alios, qui cum rudi essent ingenio, ope Virginis acumen mentis, quin et Philosophia, S. Scriptura, Theologia, aliarumque scientiarum peritiam insignem sunt adepti. Denique S. Ambrosius, lib. *De Institut. virg.* cap. vii, loquens de Deipara: « Eadem, ait, postea Joanni Evangelistæ est tradita conjugium nescienti. Unde non mirum præ cæteris locutum mysteria divina, cui præsto erat aula celestium sacramentorum. » Et Rupertus, lib. I *in Cant.*: « Horum, ait, discernendorum utique magistratæ esse oportebat, o B. Maria et magistra magistrorum, id est Apostolorum, juxta illud: Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt in perpetuum de Libano. »

Tropologie, hæc hic utilissimum esse erudita, id est, honesta sanctaque cogitare, legere, audire, loqui. Hinc enim cogitationi, lectioni et colloctioni quasi rerum ad se pertinentium, inserit et immiscet se sapientia, puta Deus ipse, ideoque eam promovet, auget, perficit per lumina quæ intellectui immittit, et per pios impulsus quos voluntati afflat. Ita discipulis euntibus in Emmaum ac de Christi morte loquentibus Christus ipsa se immiscuit, suamque resurrectionem et gloriam ostendit, *Lucæ, xxiv*. Ita S. Antonius audiens legi in ecclesia: « Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, » illudque meditans mundo valedixit, Deoque totum se in vita monastica consecravit. Eadem sententia eodem modo a seculari conversatione ad vite perfecte studium (traductus est S. Franciscus. Ita vicissim S. Augustinus audiens a Politianno vitam S. Antonii, eamque ruminans, sese ad continentiam, imo ad emulationem S. Antonii convertit, uti ipse refert lib. VIII *Confess.* cap. vi et vii. Ita S. Simeon Stylites cogitans illud quod in Missa legi audiebat: « Beati pauperis spiritu, quoniam ipsorum est regnum colorum, » non tantum pauperitatem Evangelicam amplexus est, sed et columnam quasi ad celum consensurus ascendit. Ita S. Joannes Columbinus legens trutinansque vitam S. Mariæ Ægyptiæ, non tantum vite

perfecte se dedit, sed et Ordinem Jesuatorum instituit. Ita S. Ignatius, fundator Societatis nostræ, a secundo ad Deum conversus electicis in lecto, eum e vulnere decumbentem, animoque volentem vitas et gesta heroica Sanctorum.

13. TIMOR DOMINI OPTI MALUM: AROGANTIAM, ET SUPERBIAM, ET VIAM PRAYAM, ET OS BILINGUE (SYRUS, PERVERSUM) DETESTOR. — Tigrina, *timor Domini optum mali est* (Vatablus, *optis malum est*), *fastum et arrogantiam, et os perversum ego odi*; Baynus, *superbiam et superbiam, et viam mali, et os esultiarum detestor*; Pagninus, *et os loquens perversitates odii*. Probat sapientia se eruditus, id est sapientibus, honestis et bonis cogitationibus, quæ ex cogitationibus manant, interesse, imo præesse a contrario: quia scilicet timor Dei, quem ipsa habet, quemque ipsa dixit cap. 1. 7, esse principium sapientie, odit omne malum, id est, omnem inruditionem, sive omnem insipientiam, inhonestam, malitiam. Quocirca ego inprimis, inquit, detestor « arrogantiam et superbiam; » hæc enim est origo omnium peccati, juxta illud: « Initium omnis peccati est superbia, » *Ecclesi. cap. 3, vers. 15*.

Rursum detestor omnem viam, id est, actionem et consuetudinem, *pravam*; item *os bilingue*, id est fraudulentum, mendax, detractorum, quod ore simulat amicitiam, eum corde teget inimicitiam. Dixit se odisse malum, id probat per ternas mali species, quas ipsa detestatur. Ait enim se detestari *arrogantiam*, quæ est in mente; *pravitatem*, quæ est in via, id est actione; et *dolum*, qui est in ore. Hinc simile est illud *Ecclesi. cap. 1, vers. 27*: « Timor Domini expellit peccatum, etc. Invidia enim amicitias illius, subversio illius est. » Et cap. xv, vers. 7: « Longe enim abest a superbia et dolo; » consule quæ illis locis dixi.

Huc facit apologus hominis et Satyri apud Æsopum. Homo quidam, inquit, cum Satyro inita societate, una eum eo comedebat. Hiems vero et frigus cum foret, homo manus suas adnotas aut afflabat. Rogante autem Satyro quam ob causam hoc faceret, ait: Manus meas calefacio propter frigus. Sed paulo post edulio calido afflato, homo adnotum aut insullabat in ipsum. Consulente rursus quare id faceret, ait: Ferebim frigefaculo. Suscepit sermone Satyrus: « Sed ego, ait, ex nunc renuncio tuæ amicitia, quia ex eodem ore et calidum emittis et frigidum. » Affabulatio. Fabula significat fugere nos amicitias oportere, quarum anceps est affectio.

Antistropa Salomonis est illa Christi sententia: « I scite a me, quia mitis sum et humilis corde, et inveniatis requiem animabus vestris, » *Math. xi, et illa*: « Nisi efficiamini sicut parvuli, non inhabitabis in regnum colorum, » *Math. xviii, 3*; et illa: « Omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur, » *Luc. xiv, 11*.

Mystice, B. Virgo timore et amore Dei plena dicit malum, sed praesertim arrogantiam et superbiam detestatur, eo quod ipsa sit humilima, ac humilitatem et humiles summe amet. Sciebat enim humilitatem esse virtutem, quae propriae divinae debita est maiestati, ut ait S. Bernardus. Infinita nim illa Creatoris celsitudo et maiestas infinitum iure suo poscit sub se creaturae inclinationem humiliorum. Sciebat Etiam per superbiam isplacuisse Deo, ideoque per humilitatem sibi lacendum esse Deo. Unde S. Augustinus, tract. super *Magnificat*: «Eva, ait, propter superbiam abjecta, Maria propter humilitatem electa; superbam Deus desepxit, et humilem aspexit; id quod superba perdidit, humilis recepit.» Et Ven. Beda hom. in *6 feria IV Temp. decemb.*: «Decebat, inquit, ut, sicut per superbiam Eva mors intravit, ita per humilitatem Mariae panderetur introitus vitae.» Sciebat filium suum per humilitatem summam reparaturum mundum, ideoque deitatem suam inclinatorum usque ad carnem mortalem, imo usque ad flagella, crucem et mortem. Huic ergo ipsa se adaptare, et quasi praere viamque sternere debuit: praesertim quia, sicut superba matres filius ingenerant superbiam altosque spiritus, sic humiles suis ingenerant spiritus placidos et submissos. Unde noster Canisius, lib. IV *Marial.* cap. VIII: «Mater, ait, a filio haud quaquam degeneravit, sed filius potius matris indolem ac naturam expressit.» Solent enim infantes magis matrissare quam patrissare, id est, magis matrem referre et sequi quam patrem. Quocirca S. Ambrosius: «Humilem, ait, et matrem paritura, humilitatem debuit ipsa preferre.» Sciebat ipsa diaboli caput, id est, superbiam conterendam esse sua humilitate, iuxta illud *Genes.* cap. III, 15: «Ipsa conteret caput tuum.» Unde S. Ildephonsus, serm. 2 *De Assumpt.*: «Ideo, ait, Christus humilis ad humilem Virginem venit, ut de tam profunda humilitate triumphum extolleret salutis.» Denique sciebat illud *Ecclesi.* III, 20: «Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram deo invenies gratiam.» Unde S. Bernardus, serm. in illud *Apoc.* III, *Signum magnum operavit in caelo*: «Cum Maria, ait, quanto major erat, humiliaret se in omnibus, certe humiliata est praeter omnibus, quia major omnibus existit. Quapropter merito facta est novissima prima, quae cum prima esset omnium, se novissimam efflebat; merito facta est omnium domina, quae se omnium exhibuit ancillam: » magna enim prorsus et rara virtus est humilitas honorata, » ait idem S. Bernardus, serm. 4 super *Missus est*; praesertim illa summa sit in summo honore, at scilicet mater Dei sentiat et dicat se ancillam, ut virgo stet inter corruptas, cum hisque quasi impura purificatur, ut B. Virgo fecit in festo Purificationis; ut omnium prima faciat se omnium ultimam, ut ipsa fecit in consensu fidelium in Pentecoste, *Act.* I, vers. 14; ut in tot donis et pre-

rogativis nihil sibi tribuat, sed totum Deo ejusque gratie refundat, ut ipsa fecit, dicendo: «Magnificat anima mea Dominum, etc.; quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus. Respexit humilitatem (graece ταπεινωσας, id est abjectionem, vilitatem: vere enim humilis non vult humilis aestimari, sed vilis reputari) ancillae suae: » unde haec humilitate meruit fieri mater Dei. Ipsa enim «humilitate concepit Filium Dei, virginitate peperit, » ait S. Bernardus. Et S. Ildephonsus, serm. 2 *De Assumpt.*: «B. Virgo, inquit, humiliat se in cunctis, ut totam suscipiat in se gratiam conditoris; quia quod per partes aliis datum est, tota simul in eam venit gratiae plenitudo, quia scilicet multum se humiliavit inter immensa dona, inter divinitatis commercia.»

Rursum S. Bernardus, serm. 4 super *Missus est*: «Neo mediocriter, ait, Deo placet illa anima, in qua et humilitas commendat virginitatem, et virginitas exornat humilitatem; sed quanta putas veneratione digna est, in qua humilitatem exaltat fecunditas, et parit consecrat virginitatem?» Idem, serm. 2 *De Adventu*: «O Virgo, ait, virga sublimis, in quam sublime verticem sanctum origis usque ad sedentem in throno, usque ad Dominum maiestatis; neque enim id mirum, quoniam in altum mittis radices humilitatis.»

Denique S. Ambrosius paucis perstringens humilis Virginis mores, lib. II *De Virg.*: «Virgo, ait, erat non solum corpore, sed etiam mente, quae nullo doli ambitu sincerum adulteraret affectum; corde humilis, verbis gravis, animo prudens, loquendo parior, legendi studiosior, non in incerto divitiarum, sed in prece pauperis sperem reponens; imenta operi, verecunda sermone, arbitrum mentis solita non hominem, sed Deum querere, nullum ledere, bene velle omnibus, assurgere majoribus natu, aequalibus non invadere, fugere jactantiam, rationem sequi, amare virtutem.» Et mox: «Nihil turvum in oculis, nihil in verbis procaax, nihil in actu inverecundum; non gestus fractior, non inaccessus solandus, non vox petulantior; ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis.» Et S. Augustinus, serm. 33 *De Sanctis*, post medium: «O vere beata humilitas, quae Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, oculos innovavit, mundum purificavit, paradisum aperuit, et hominum animas ab inferis liberavit. O, inquam, vere gloriosa Mariae humilitas, quae porta paradisi efficitur, scala caeli constituitur. Facta est certe humilitas Mariae scala caelestis, per quam descendit Deus ad terras. Quia respexit, ait, humilitatem ancillae suae, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.»

14. MEUM EST CONSILIUM, ET AEQUITAS, MEA EST PRUDENTIA, MEA EST FORTITUDO. — Cajetanus, potentia; S. Prosper, virtus. Pro aequitas hebraice est תוסעיא *tuscia*, quod Septuaginta vertunt, *sc-*

ritas; S. Prosper, lib. I *De Vocat. Gentium*, cap. IX, *utula*; Aquila, *ovocia*, id est *bona legum institutio*; Syrus, *dicitrina*; Chaldaeus, *cogitatio*; Tigurina, *essentia*; Pagninus et Baynus, *lex*; Cajetanus, *statutum*; alii, *constantia*; alii, *sapientia*; alii, *fortuna*; alii, *efficacia*. Vide quae de *tuscia* dixi cap. II, vers. 7, ubi dixi *tuscia* significare essentiam, indeque legem et aequitatem conformem ipsi naturae rerum, sive ipsi essentiae et justitiae; hinc addit: «Mea est prudentia; » hebraice est מני כונה *ani bina*, id est *ego sum intelligentia* et sapientia, scilicet, quae omnia cum ratione sapienter ordinat, decerno, jubeo.

Redit sapientia ad id quod dixit vers. 12: «Ego sapientia habito in consilio, et eruditus intersum cogitationibus, » quia scilicet mei juris, mei domini est consilium, ad me pertinet, imo ex me proficiscitur et manat, ac consequenter mea est aequitas, mea prudentia, mea fortitudo. Haec enim consilii et sapientiae sunt comites, imo partes. Vera enim sapientia et prudentia non est, nisi sit aequa, et justitiae aequitatisque conjuncta. Idem dicit de fortitudine. Sapientia enim non est temeritas nec timere agit, sed consulto et prudenter, ideoque fortiter. Nihil enim agit nisi cuius rationes et modos rite exsequendi, remque perficiendi, optime praevidit et perspexit, indeque fortiter

ram exsequitur et perficit. Hinc de Romanis dicitur, quod obtinuerunt et «possederunt omnem locum consilio suo et patientia, » I *Machab.* VIII, 3. Adde sapientiam addiscere sibi comitem fortitudinem; hanc enim illi necessaria est instar brachii, ut cum acrimonia comprimat vitia, et subditus in officio legum suarum continet.

Mystice, noster Canisius, et ex eo Salazar: «B. Virgini, ait, competunt tria, quae stulti Graeci in sua Minerva (dea sapientia) velut eximia praedicant, scilicet virginitas, prudentia et fortitudo.» Et mox eam comparat Pentheseleam Amazonum ducisse: «Haec Virgo, ait, Amazonum, id est sine mammis mulierum, optimam se ducem praebet. Siquidem prima est quae hanc virginitatis sentiam ingressa fuit, quamque innumerabilis puellarum vere Amazonum copiae sunt secuta.»

Rursum S. Bonaventura, serm. 4 *De D. Virgine*: «Virgo, ait, fuit caelum, patrum firmamentum, uniformiter semper motum per patientia firmatum. Nam licet in ea aquae inferiores, id est vere sensitivae et sensibiles, fortissime fuerint concussae in filii passione, superiores tamen a sua non fuerunt pace commotae. Et licet sentina navis, id est pars sensibilis, repleta fuerit aquis maris, pars tamen superior navis semper ventis prosperis navigavit.»

SECUNDA PARS CAPITIS.

SAPIENTIA PROMITTENDO OPES, GLORIAM, JUSTITIAM, ETC., OMNES AD SE INVITAT.

15. PER ME (Hebraeus, in me) REGES REGNANT, ET LEGUM CONDITORES (Hebraeus, principes; Vatablus, consiliarii; alii, gubernatores) JUSTA DECERNUNT. — Septuaginta, et dynasta scribunt justitiam; Aquila, Symmachus et Theodotus, decernunt justitiam; Chaldaeus, et potentes ungo justitia.

16. PER ME PRINCIPES IMPERANT, ET POTENTES (Syrus, iudices justis; Chaldaeus, in rectitudine) DECERNUNT JUSTITIAM. — Pro potentes hebraice est תיבית *tebitim*, id est beneficii: ita vocantur principes, quia eos decet clementia et beneficentia. Hinc illud Christi: «Reges Gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos, beneficii vocantur, » *Luce* XXII. Unde Aquila et Symmachus vertunt, *exornati sumus*, id est *magnifici, qui ultro dant*; Septuaginta, per me magnates magnificantur, et tyranni (id est reges et principes) per me tenent terram; Pagninus, per me principes habebunt principatum, et principes omnes judicant terram; Tigurina, per me domini dominantur, et omnes iudices terrae magnifici sunt et liberales; Vatablus (1), et nobiles et omnes iudices terra, repete, imperant et dominantur.

Sapientia hic sibi arrogat jus in regna et imperia, in reges, principes et magistratus omnes,

(1) Rectius ad verbum.

atque hoc jus educit ex eo quod dixit vers. 14: «Meum est consilium et aequitas, mea est prudentia, mea est fortitudo.» Haec enim sunt dotes principum et magistratum; adeoque qui his quatuor virtutibus praediti sunt, digni sunt magistratu et principatu, ac saepe ad eum evehantur.

Igitur per sapientiam regnant reges et principes, prima, quia omnes a sapientia prima et increata, puta a Deo, sumunt regendi jus et regnum accipiunt, iuxta illud Apostoli, *Roman.* XIII, 4: «Non est potestas nisi a Deo.» Deus enim summum et infinitum habet dominium, a quo homines et Angeli omne suum partitum jus, dominium et regnum accipiunt et participant, non tantum boni, sed et mali. Audi S. Augustinum *De Natura boni contra Manich.* cap. XXXI: «Item quia etiam nocentium potestas non est nisi a Deo, sicut scriptum est, loquente sapientia: Per me reges regnant, et tyranni per me tenent terram. Dicit et Apostolus: Non est potestas nisi data a Deo. Digne autem fieri in libro Job scriptum est: Qui regnare facit, inquit, hypocritam hominem propter perversitatem populi. Et de populo Israel dicit Deus: Dedi eis regem in ira mea, *Osee* XIII. Injustum enim non est ut improbis accipientibus nocendi potestatem, et honorum patientia probetur, et malorum iniquitas puniatur. Nam

per potestatem diaboli datam et Job probatus est, ut justus appareret; et Petrus tentatus est, ut non de se presumeret; et Paulus colaphizatus, ne se extolleret; et Judas damnatus, ut se suspenderet.

Sapienter quoque noster Suarez, lib. III *De Le-gibus*, cap. iv, num. 5 et 6: Hæc sententia, ait, « per me reges regnant, » duo significat: primo, hanc potestatem secundum se spectatam esse a Deo, et esse justam et conformem divine voluntati; secundo, supposita translatione hujus potestatis in regem, jam eum gerere vicem Dei, et jus naturale ac divinum obligare, ut pareant illi. Electio hujus personæ in regem non est immediate a Deo, sed mediantibus hominibus, ad quos jus eligendi pertinet.

Secundo, quia sapientia reges illuminat et dirigat, ut regaliter, id est sapienter, juste et sancte, non tyrannice, id est impotenter, injuste, impie subditos regant. Unde hanc sapientiam a Deo postulat et impetravit Salomon rex Israel, III *Reg.* III, 6. Quocirca sapienter Aristides, tom. II, *Orat. Rhodiaca* « Reges, ait, optime res humanas administrant, cum se universi Domino Deo reddunt similes; civitates autem, si ad principum sententiam accedant proximè, reguntur optime. » Quocirca, ex hæc Salomonis gnomo S. Thomas, III, *Quæst.* XCIII, art. 3, docet omnem legem regum et principum derivari a lege æterna; hæc enim idem est cum sapientia æterna. Nam, ut idem ait art. 4: Sicut Dei sapientia, quatenus per eam cuncta sunt creata, rationem habet exemplaris, vel artis, vel idem, ita eadem sapientia movens omnia ad debitum finem, habet rationem legis; quare lex æterna nil aliud est, quam Dei sapientia, secundum quod est directiva omnium actionum et motionum.

Tertio, quia viri sapientes solent eligi et evehi ad gubernacula reipublicæ: sapientia enim hic non tantum Ethicam, sed et Æconomicam ac Politicam complectitur. Sicut enim Ethica sapientia regni privatum quemque, Æconomica totam domum et familiam, sic Politica rempublicam et regnum.

Tropologicè, auctor *Catene Græc.*: Reges, inquit, sunt sancti, qui per sapientiam pravis animi affectionibus et perturbationibus dominantur. Reges rursus et magnates sunt, qui opere et sermone potentes sunt. Tyranni tandem, qui carum lascivose ejusdem sensus acriter opprimunt et edomant.

Allegoricè, per sapientiam incarnatam, puta per Christum, etiam qua homo est, reges et principes imperant. Primo, quia David, Salomon ceterique reges Juda propter Christum ex eis nati sunt, a Deo evehi sunt ad regnum, ac creati reges. Decebat enim Christum Regem regum et regis stirpe nasci, ac continuè regum propagine honorari. Ita Rupertus, in cap. II *Cantic.*

Secundo, Christus Dominus, non solum qua

Deus, sed et qua homo, habuit et habet absolutum et directum dominium, non tantum spirituale, sed et temporale; nimirum habuit potestatem super omnia regna mundi, per quam potest illa moderari, regere et mutare pro arbitrio. Ita docet D. Thomas, lib. I *De Regim. princ.* cap. XXII, Turrecremata, lib. II *Summa Eccles.* cap. CXVI, S. Antoninus, Almainus et Navarres, quos citat et sequitur Suarez, III *Part. Quæst.* XXII, art. 4, disp. 48, sect. 2, ubi docet Christum habuisse per se et directe excellens et transcendens dominium, ac potestatem in res omnes creatas et super omnes omnium hominum et Angelorum actiones. Hoc enim illi a primo instanti conceptionis suæ debitum fuisse, tum ratione unionis hypostatice cum Verbo, tum ratione redemptionis et infiniti ejus meriti, quia Christus meruit summam exaltationem nominis sui, ad quam pertinet: « Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, » *Philipp.* II. Quare hoc dominium et regnum Christi altioris erat ordinis, quam sit dominium regum et principum, adeoque inter illud et summum immensumque Dei in omnia imperium erat quasi medium. Probat id ex Scriptura. Nam *Apoç.* I, Christus vocatur « princeps regum terre; » poterat ergo Augustum Cæsarem, Herodem ceterosque reges de thronis suis ut summus eorum princeps deponere, aliosque eis surrogare; sed noluit in hæc vita hoc suo jure uti, quia venerat daturus exemplum humilitatis, paupertatis et contemptus mundi, ac sua passione redempturus orbem. *Apoç.* cap. XII: « Habet in femore, » id est in humanitate, scriptum: Rex regum, et Dominus dominantium. Unde Apostolus, *Hebr.* II, attribuit Christo homini illud *Psal.* VII: « Omnia subieciisti sub pedibus ejus, constituisti eum super operam manuum tuarum. » Et I *Corinth.* XV: « Omnia, ait, subjecta sunt ei, præter eum qui subiecit et omnia. » *Matth.* cap. ult. ait Christus: « Data est mihi omnis potestas in celo et in terra. »

Quocirca S. Cyrillus Alexandrinus, initio lib. *De Recta fide ad Theodos.* Imp.: « Tam pii, ait, et præclari vestri imperii summum presidium est Dominus noster Jesus Christus. Nam per illum reges regnant, et potentes scribunt justitiam, sicut scriptum est. Estque illi potentissima voluntas, solus et nutus, boni omnis impletio. Distribuit autem promptè diligentibus se omnia que laudabilia, et admirabilia ac æximia. Adhæc quæ dixi demonstranda suffieunt, vel ea que vestrae majestati donata sunt, et adhuc danda, ut credimus. Quod autem gloriosa in Deum pietas, regis honoribus immobilis sit fundamentum, etiam ex ipsa sancta divinaque Scriptura docere attemptabo, idque quanta fieri potest brevitate. »

A Christo hoc regnandi et imperandi jus participavit B. Virgo tanquam ejus mater. Regis enim mater regina sit oportet, ut concludit S. Athanasius in serm. *De Deipara.* Idque primo, quia mater in filium regem jus habet maternum, quo ei quasi

filio potest præcipere et imperare: quare hoc quoque jus habuit B. Virgo in Christum. Cum enim filius naturaliter parentibus subjectus sit, hinc fit ut quecumque naturaliter habet filius, eadem quoque parentibus cedant et obveniant. Christus autem naturaliter, puta ex vi unionis hypostatice, habuit dominium in omnia; ergo idem obvenit quoque ejus matri. Unde ipsa a S. Athanasio, Rupertus, Ildephonso, Anselmo, Bernardus et aliis, in eo tota Ecclesia salatur « Regina cæli et terræ, regina hominum et Angelorum. » Audi Damascenum, orat. 2 *De Assumpt.*: « Oportebat Dei matrem ea que Filii erant possidere, atque ab omnibus rebus conditis ut Dei matrem adorari. Quanquam etiam semper ita comparatum est, ut hæreditas a parentibus ad filios devolvatur; nunc autem (ut eruditus enjadam viri verbis utar) sursum sacrorum fluminum fontes fluunt. Etiam filius matri res omnes conditas in servitum addixit. » Audi et Rupertum in *Cent.* IV: « Hæc in oculis regina Sanctorum, et in terris regina regnorum est; quandoquidem est mater Regis coronati, quem constituit Dominus super opera manuum suarum, ac proinde regina constituta totum in jure possidet filii regnum. »

Secundo, B. Virgo habet hoc omnium dominium, titulo Deiparæ. Tanta enim est dignitas et sublimitas esse matrem Dei, ut possit dominium omnium que in Dei sunt potestate, et a Deo creata sunt. Unde S. Augustinus, serm. 35 *De Sanctis*: « Quid dicam, ait, pauper ingenio, cum de te quidquid dixerit, minor laus est quam tua dignitas meretur. Si cælum te vocem, altior es. Si matrem gentium dicam, præcedis. Si formam Dei appellem, digna existis. Si dominam Angelorum vocitem, per omnia te esse probaris. » Et S. Methodius, serm. *De Purificatione*: « Euge, ait, que debiorem habes eum, qui omnibus mutatur; Deo enim universi debemus, tibi autem etiam ille debet. »

Tertio, quia Christus summe honorat matrem, ideoque hoc dominium ultro et liberaliter ei communicat. Ita Hippolytus, orat. *De Sanctificatione*: « Qui dixit, ait, Honora patrem et matrem, ut decretum a se promulgatum observaret, omnem gratiam matri ei honorem impertit. » Et S. Bernardus, homil. 2 super *Missa* est: « Deus, ait, cui subditi sunt Angeli, Principatus et Potestates, subditus erat Mariæ et Joseph propter Mariam. Mirare ergo utramlibet, et elige quid amplius mireris, sive Filii Dei benignissimam dignationem, sive matris excellentissimam dignitatem. Utrique sumpor, utriusque miraculum; et quod Deus feminæ obtinere, humilitas absque exemplo; et quod Deo femina principetur, sublimitas sine socio. » Pluribus hæc confirmat Salazar.

Quarto, quia fideles omnes hoc jus, hunc titulum deferunt ulro Deiparæ. Unde omnes gentes sua lingua eam vocant et invocant *Dominam*, idque significat nomen Maria, ut ostendi *Exodi* XV, 20.

Quocirca Constantinus Imperator edificata urbe Byzantio, que deinde ab eo Constantinopolis est dicta, illum per Episcopos eo convocatos solemniter B. Virginii dedicavit. Ita Zonaras, lib. III *An.* ait, et Nicephorus, lib. VIII, cap. XXXIV: « Encomia, ait, et consecrationis festum diem celebrant, incrementis sacrificio operantur, precibus votisque urbem abunde prosequuntur et firmiter, vademque Dei genitrici dedicant, novam Romam, Imperantemque Constantinopolim cognominantes, Alexandro tum Byzantii Ecclesiam regente. » Addit Gregorius Turonensis lib. *De Gloria Martyr.* c. p. IX, in ejus fabrica ope B. Virginis tres pueros in altum extulisse tres columnas, quæ præ magnitudine nulla vi, nullis machinis attolli poterant. Hinc et B. Virgo Constantinopolim quasi suam sepe ab Hunnis, Avaribus aliisque Barbaris defendit.

Narses, Justiniani Imperatoris dux militum inclytus, qui Gothos ferocissimos durissimum victoribus insolentes penitus profligavit, Italianque a periculo Arianismi, cui illi erant vehementer addicti, et ab eorum tyrannide in libertatem asservit anno Domini 553, Deiparæ virginis adeo studiosus fuit, ut ejus intercessionem ac peculiari directione in preliis instructus, ingentes de hostibus retulerit victorias.

Ludovicus pius, Caroli Magni filius, templum in Virginis honorem construxit; cui ita addictus fuit, ut ne venatum quidem proficerecetur, nisi sacram Deiparæ imaginem secum ferret, ut coram illa in media solitudine suas funderet preces, auctore Cranzio, lib. I, cap. X.

Hungaria adeo B. Virginii fuit devota, ut ipsa regnum virginis vocata sit. Nam S. Stephanus rex Hungariæ se ipsum regnumque suum, per votum et oblationem, in Deiparæ tutelam assiduus precibus obtulit: ecclesiam in honorem Virginis in Alba regali magnificentissimam extruxit, et regia munificentia exornavit; Assumptionis festum Hungaricè celeberrimum esse, et diem domine ab iisdem appellari voluit: quos Virginii devotissimi ex institutione S. Stephani et S. Gerardi Martyris Episcopi Canadensis, testatur Hungarorum capituli submissa inclinatio ad nomen Virginis. Ita Bonifacius *De Rebus Hungaricis*, et noster Canisius, lib. V *Martial.* cap. XXXVII.

Joannes Comnenus, Imperator Constantinopolitanus, victorias insignes, quas de Seythis aliisque hostibus retulit, Virginii Deiparæ acceptas tulit: unde eidem vota persolvit festo quod Pazzinacurum vocant, id rei gesta monumentum, et grati animi testimonium: quas victorias Deiparæ ut unica victriæ acceptas referens, eidem religiosum anno Domini 1123 paravit triumphum, qui a Niceta Choniata ita describitur: « Currus gemmis pretiosissimis ornatus a quatuor equis candidissimis trahebatur; habenas viris potentissimis moderandas, et cognatis suis currum curandum dedit. In curru Dei genitricis imaginem

oravit, ipse crucem manu gestans currum sequeretur, et Sanctae Sophie templum ingressus, atque in conspectu omnis populi ob successus gratis Deo actis, in palatium abiit. » Haec Nicetas.

Idem ante eum fecerat Joannes cognomento Zimiscei, Imperator Constantinopolitanus, anno Domini 971, propter ingentem victoriam de Barbaris Deiparae praesidio partam.

Henricus I Imperator se suumque imperium B. Virginii subiecit.

Sic Lusitani repertum a Vasco Gama iter in Indiam, ipsamque Indiam B. Virginii obtulere. Audi nostrum Maffei in initio lib. II *Histor.* : « Patefacta jam India, primum omnium Emmanuel toto regno supplicationes indixit : dein Mariae Virginii ejus navigationis praesidi extructam ab Henrico principis aedificavit. In ipso aditu portus Olissiponensis miram in amplitudinem extulit, auxitque. Ad ejus tempus custodiam et caeremonias, et navalis praesertim turbae duomque animos rite expiandos, eximia sanctitate monachi oculi e Hieronymiana familia : locus sumpto a Christi incubabilis nomine Bethlehem dictus, imprimis totius Hispaniae tum structura, tum religione visendus. » Haec Maffei.

17. EGO DILIGENTES ME DILIGO (hebraice, *diligam*), **ET QUI MANE VIGILANT AD ME, INVENIUNT ME.** — Romana, et quarentes me invenient; at Complutenses, *invenient gratiam*; S. Ignatius, epist. ad *Mariam Cassabolem*, *invenient pacem*.

Promisit sapientia suis multa et magna, imo regna et imperia, suique desiderium accendit; nunc modum, quo obtineri possit, suggerit, nimirum dilectionem. Qui enim diligit ex corde sapientiam et virtutem, ille omnem adhibet laborem et studium ad eam consequendam, ac difficultates omnes, quae occurrunt in vincendis cupiditalibus, facile superat et transcendit. Nam « omnia vincit amor. » Et « amanti nihil difficile. »

Porro si de sapientia increata, vel incarnata, puta de Deo, vel de Christo, haec accipias, clarum est illam diligentes se diligere : tum quia ipse vult a nobis diligi, ut nos vicissim magis diligat, ideoque dilectione et amore suo nos praevient, ut cogat nos ad se redmandum, juxta illud I *Joan.* IV : « In hoc est charitas Dei, non quasi nos dilexerimus eum, sed quoniam ipse prior dilexit nos; et tum quia Deus per dilectionem et charitatem nos elevat ad sui amicitiam. Amicitiam autem prima lex est ut amicus diligat amicum, et vicissim ab eo diligatur. » Magnae enim amoris est amor. Si vis amari, ama. »

Quoecirca antistropha Salomoni est illa Christi sententia *Joan.* XIV : « Qui diligit me, diliget a Patre meo; et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. » Unde S. Ignatius, epist. ad *Mariam Cassabolem* : « Faxit Deus, Maria, ait, ut tui similibus, quae Jesum Filium Dei amas; quare et ipse dicit tibi : Ego diligentes me diligo; et qui me quaerunt, pacem invenient. »

Porro, hic notanda sunt amoris paradoxa et axiomata, quae variis locis tradit S. Augustinus : « Amando, ait, non ambulando iter ad Deum. Amandus est Deus ea ratione, ut ejus amore nostri obliviscamur. Amare Deum est diligere seipsum. Minus Deum amat, qui eum eo aliud amat, quod non propter ipsum amat. Quisquis seipsum praeter Deum amat, nec Deum, nec seipsum amat. Non amat Deum nisi de Deo. Amans Deum facile quae mundi sunt deserit. Amantem Deum facile quae mundi sunt deserit. Amantem Deum facile quae mundi sunt deserit. Amantem Deum facile quae mundi sunt deserit. Amantem Deum facile quae mundi sunt deserit. »

ET QUI MANE VIGILANT AD ME, INVENIUNT ME. — « Mane, » id est cito, mature, tempestive, puta a prima aetate, a pueritia, a teneris. Pueri enim, cum sint tabulae rase, facile discunt, et quae didicerunt usque ad senium retinent, juxta illud :

Quo semel est imbuta recens, servavit odorem Testa diu.

Rursus « mane, » id est diluculo : diluculo enim post somnum et quietem restauratis jam viribus et spiritibus, maxime viget mens hominis ad meditandum, studendum, orandum, et ea, quae virtutis sunt, obendum, uti pluribus ostendi *Ecll.* XXXIX, 6, et *Deuter.* VI, 7.

Tertio, « mane, » id est sollicito, per catachresin; de quibus enim solliciti sumus, illa primo experrectis occurrunt, illa mane cogitamus, machinamur et molimur. Audi S. Bernardum, serm. 99 in *Cont.* : « Et qui mane vigilaverit ad me, inveniet me. Vides quomodo non solum de amore suo certum te reddat, sed etiam de sollicitudine sua, quam pro te gerit, si te senserit sollicitum sui. Vigilasti, vigilat et ille : consurgere in nocte, in principio vigiliarum, accelera quantum vis, etiam ipsas anticipa vigilias, invenies eum, non prevenies. Temere in tali negotio, vel prius aliquid tibi tribuis vel plus : nam ille te magis amat et ante. » Sic S. Magdalena amore Christi ebria, summo mane quereens Christum in sepulchro, prima meruit eum videre resurgentem, ejusque pedes sanctissimos deoculari, *Joan.* XX, 1 et 16. Vide ejus amorem, affectus et gemitus graphice depingentem Origenem, *hom. De Magdal.*

Notat R. Salomon, pro *inveniet me*, hebraice scribi *מֵינְוֹנֵי מֵינְוֹנֵי* *meinsuani*, per duplex *me*, quorum prius est paragogicum, q. d. *Non*, id est quinquaginta prudentiae fores filius reperire curabo, qui me requirunt. *Non* enim index est numerus quinquagenarius, quem Rabbini partem esse volunt rationum quibus prudentia obtinetur. Verum hoc frivolum olet rabinismum, et cabalisticum videtur.

Mystice, B. Virgo diligentes se diligit, sed longe majori dilectione, idque primo, quia ipsius charitas est ardentissima. Nam Spiritus Sanctus, in eam superveniens, « velut ignis ferrum totam de-coxit, incanduit et ignivit, ita ut in ea Spiritus Sancti flamma tantum videatur, nec sentiantur nisi tantum ignis amoris Dei et hominis, » ait S. Ildephonsus, serm. 1 *De Assumpt.*

Secundo, quia ipsa est mater Christi; quare quos Christus summe dilexit, ut vitam pro eis daret, ipsa pariter summe diligit, quasi Christi sui filios, suosque nepotes. Unde Origenes, tom. I in *Joan.*, in Praefatione docet, « Mariae filium esse Dominum Jesum Christum, et praeterea omnem eum, qui est perfectio Christianus : qui enim hujusmodi est, non amplius vivit ipse, sed in ipso vivit Christus; et ideo de eo dici potest Mariae : Ecce filius tuus Christus. » B. Petrus Damianus, serm. 1 *De Nativ. Virg.* : « Scio, ait, domina, quia benignissima es, et amas nos amore invincibili, quos in te et per te filius tuus et Deus tuus summa dilectione dilexit. Quis scit quoties refrigeras iram judicis, cum iustitia virtus a praesentia deitatis egreditur? In manibus tuis sunt thesauri miserationum Domini, et sola electa es cui tanta gratia conceditur. » Addit summam amorem Virginis junctum esse summae potentiae et efficaciae : « Fecit, ait, in te magna, qui potens est, et data est tibi omnia potestas in caelo et in terra. » Causam subdit : « Quomodo illa potestas tuae potentiae poterit obviare, quae de carne tua carnis suscepit originem? Accedit enim ante illud aureum humanae reconciliationis altare, non solum rogans, sed impetrans; Domina, non ancilla. »

Tertio, quia unus idemque est habitus charitatis, quo diligitur Deus et proximus, teste S. Thoma II II, *Quaest.* XXV, art. 1. Cum ergo habitus charitatis, quo diligit Deum, sit maximus in Deipara, sequitur et habitum (ae consequenter actum, qui habitui adequatur) quo diligit homines, in eadem esse maximum. Nos ergo diligimus eam habitu et actu intenso, v. g. ut octo; illa autem nos diligit habitu et actu intenso ut millio, sive ut milles millesies : quantum ergo millio superat octonarium, tantum dilectio Virginis superat nostram.

Quarto, quia Christus Deiparam praefecit Ecclesiae et fidelibus, ut eorum sit regina, patrona et mater. Sicut ergo Christus a S. Petro, dum eum praefecit Ecclesiae, summum praeter alios Apostolis exegit amorem, ut oves suas eodem pasceret, dicens : « Simon Joannis, diligis me plus his? » ac accepto Petri responso : « Domine, tu scis quia amo te? » subjungens : « Pascere agnos meos, » *Joan.* XXI. Sic pariter Deiparam praefecit Ecclesiae, summum illi contulit amorem, ut omnes eodem regeret et pasceret quasi regina et mater. Quoecirca moriens S. Joannem, et in eo fideles omnes, Virgini commendavit, dicens : « Mulier, ecce filius tuus. » Unde S. Antoninus, IV part. tit. XV,

cap. II : « Quia, inquit, Joannes interpretatur in quo est gratia, culibet etiam, qui Joannes dicitur, et existit, in quo sollicit est gratia gratum faciens, datur Virgo Maria in matrem. »

Quinto, quia ipsa peperit Christum, qui est amor Dei et hominum, eumque quasi carnem suam Deo in cruce obtulit pro salute totius mundi. Unde S. Bernardus, serm. *De Assumpt.* : « Aut dubitare, ait, aliquid potest omnino in affectum charitatis transisse Mariae viscera, in quibus ipsa, quae ex Deo est charitas, novem mensibus corporaliter habitavit? » Et S. Antoninus affectum amoris Deiparae erga genus humanum, quem ipsa in passione Christi praese tulit, exprimens IV part. tit. XV, cap. xx, § 41 : « Quod, ait, dicitur Tom. VII de Patre aeterno Christi, id et de ejus matre temporaliter dici potest. Proprio Filio suo non perierit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, scilicet passum, voluntate et affectu : et quomodo non etiam cum illo nobis omnia donavit pertinentia ad recreationem nostram? »

Denique magnitudinem amoris Virginis in homines testantur numerata et immensa ejus beneficia, saepe per miraculum hominibus praestita, quibus plena sunt historiae et Vitae Sanctorum. Unde S. Bernardus, serm. 4 *De Assumpt.* : « Sileat, ait, misericordiam tuam, Virgo beata, si quis est qui invocatum te in necessitatibus suis sibi meminerit detuisse. » Et infra : « Quis ergo misericordiae tuae, o benedicta, longitudinem, latitudinem, sublimitatem et profundum vastitudo investigare? »

Porro omnes quidem diligentes se diligit Deipara, sed maxime eos qui mane ad eam vigilant, id est pueros, qui a teneris illi servire incipiunt. Sicut enim Christus parvulos praeter ceteros amat, dicens : « Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum caelorum, » *Matth.* XIX : sic eodem praeter ceteris diligit Deipara : tum quia ipsa purissima est, ideoque pueros, id est pueros diligit, ut eos in puritate conservet; tum quia ipsa Christum puerum tenerissime dilexit, faciens involvit, lactavit, etc., ac in eo didicit amare et educare pueros : pueri enim ipsi Christum puerum representant; tum denique quia major est Dei gloria, majorque fructus curae et instituere pueros, quam grandaevo vel senes. Pueri enim sicut lanae primam tincturam plane hauriunt, imbunt et retinent; grandaevo vero jam vitis tincti difficile novam virtutis tincturam admittunt, aut receptam facile abiciunt. Quoecirca viri sapientes et religiosi maxime laborant in educanda juventute, atque in ea situm esse cespitem reformationem Ecclesiae, ac bonum totius reipublicae. Illius enim semen, radix et fundamentum est juvenus : juvenes enim feni viri, regentque Ecclesiam vel rempublicam, quisque pro suo talento et gradu, ac quae a puero didicerunt, aliis instillabant verbo et exemplo, legibus, consiliis, concionibus et moribus; itaque instruerent timore et amore Dei

fermentabunt et imbuent omnes sibi subditos, cognatos, amicos, vicinos. Id exprimitur in scholis Societatis nostrae ac Socialitibus 3. Virginis, quas in his insulitimus, per quas integras urbes et respublicas ab heresi pergamus, vitia incolita corrigimus, lapsos mores reformamus, et primitivae Apostolorum Ecclesiae, quoad licet, restitueret conamur, auspiciis B. Virginis, ideoque prospero cubique eventus felicitique passim successus.

48. MECUM (Septuaginta, *michi*; Symmachus, *a me*) SUNT DIVITIA ET GLORIA, OPES SUPERBAE ET JUSTITIA. — Pro opes superbae perperam Complutenses legunt, *opes superbae*. « Superba, » id est ample, magnifice, splendide: sic superba palatia et templa voraciter magnifica. Hebraice est *הון הון הון*, id est substantia antiqua, ut vertit Theodotus (1); antiqua enim habentur in pretio; Syrus, *opes antiquae*; Aben-Ezra, *opes sublimes et validae*; Aquila, *substantia cum pace*; Symmachus, *vita antiqua*; Septuaginta, *possessio multorum*; Vatablus et Isidorus Clarus, *opes divites*; R. Levi, *opes stabiles*.

Dixit sapientia, vers. 46, sua esse regna, principatus et regimen orbis; nunc pariter dicit suas esse opes, gloriam et justitiam: per justitiam enim submissit republica et conservatur orbis. Nam per injustas rapinas, fraudes, caedes, latrocinia, oppressiones et tyrannides evertuntur respublicae, regna et imperia. Unde Aben-Ezra per justitiam accipit felicitatem, juxta illud *Psalm. LXXXIV, 12*: « Justitia (id est felicitas) de caelo prospexit. »

Porro sapientiam parare gloriam opesque stabiles et durabiles liquet experientia, qua videmus viros prudentes et solertes sua prudentia et solertia fieri divites, honoratos et gloriosos; cum opes insipientium, id est impiorum, quas ipsi parant per fraudes et scelera, illico data occasione ab injustis possessoribus avolent, juxta illud: « De male questis non gaudet tertius haeres. »

Hæc sententia significat non quid semper fiat: videmus enim multos sapientes probosque viros esse inglorios et pauperes; sed quid saepe fiat, factumque sit, praesertim in veteri Testamento, ubi Deus Judeis, si legi et virtuti studerent, promiserat opes temporales, felicitatem et gloriam terrenam; quidquid ex sapientia natum sit fieri, nisi quid extrinsecus impediatur. In novo vero Testamento sapientibus, id est probis, qui student mundi contemptum, paupertati et humilitati, Christus promissit opes spirituales gloriamque aeternam in caelis, esto non raro adiciat quoque gloriam opesque terrenas, uti ipse pollicitus est, *Matth. vi, 33*.

Exemplum sit ipse auctor Salomon, qui per sapientiam factus est regum omnium maximus,

(1) *Athaq, transiit*, scil. modum, v. g. pretii vel etatis; hinc substantia splendidissima, vel vetustissima, a longo congesta.

opulentissimus, gloriosissimus, justissimus. Unda sapientia in suo sapiente Salomone existens, tam de ipso quam de se loquens ait: « Meum est consilium et aequitas, mea est prudentia, mea est fortitudo. Per me reges regnant (Salomoni enim quasi regi regum parebant, numeraque debebant « omnes reges Arabie, ducesque et satrapae terrarum, » *III Reg. x, 15*, « et omnia regna Philistinorum, » *III Reg. iv, 21*), et legum conditiones justa decernunt, etc. Mecum sunt divitiae et gloria, opes superbae et justitia. » Ita noster Pineda, lib. V *De Rebus Salomonis*, cap. 1, hæc enset de ipso Salomone quasi sapientiae praeside dicit.

Porro spirituales gratiae et virtutum opes, quae solae vere, stabiles et frugiferae sunt divitiae, semper secum affert sapientia: ille sunt quas permiosis avarorum gazis opponens Apostolus recenset, *I Timoth. vi, 4*: « Tu autem, ait, o homo Dei, hæc fuge; sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. » Sunt ergo hæc sex: justitia, quae modum imponit habendi cupiditati, faciens ut his quae vite sunt satis, contentus quis vivat, aliena ne concupiscat quidem; pietas, quae dum Deum verum colit, abjicit avaritiae idololatriam, vel dum benigne aliis facit, non sinit adhaerescere cum crudelitatis avaritiam; fides, quae meliora obiciens futura bona, praesentium facile persuadet contemptum; charitas, quae facit ut Deum diligens ipsius exsequatur de dandis elemosinis, deque amore fraterno praecepta; patientia, quae vel cum gaudio nostra rapientes sustineamus, non inopiam duntaxat rerum; mansuetudo, ut adversus aviditatis irrequietem, et cupiditatis permixtum forem, domes feros duosque cum aliis mores.

Nota: Gloria individua est sapientia, id est virtutis, comes et assecela. Gloria enim, ait Cicero, lib. II *De Invent.*, « est frequens de aliquo fama cum laude. » Et, ut ait S. Augustinus (vel quisquis est auctor), lib. *LXXXIII Quæst.*, in *XXXI*: « Gloria est clara cum laude notitia. » Unde gloria dicitur quasi *clara et claritas*, ac *gloriarum* idem est quod *clarificari*, ait S. Augustinus, tract. 80 et 100 in *Joan*. Hinc quanta est sapientia et virtus, tanta est et gloria. Quare divina sapientia et virtus, quae est ipse Deus, cum sit immensa, immensam habet gloriam, scilicet in se et S. Trinitate. Unde essentialiter Pater glorificat Filium et Spiritum Sanctum, et hi vicissim Patrem infinita glorificatione. Notionaliter vero Verbum est gloria Patris, juxta illud *Hebr. 1*: « Qui cum sit splendor gloriae, et figura substantiae ejus. » Verbum enim clare representat et celebrat omnes virtutes et perfectiones Patris, Homines vero et Angeli, cum creatam et exilem habeant Dei notitiam, hinc create et exiliter laudant et glorificant Deum. Infinita enim restat in Deo dotum et perfectionum claritas et gloria, quam Angeli et homines adsequantur, imò assequi nequeunt, cum omnem crea-

tam mentem et vim etiam beatorum in immensum transcendat. Jam sicut Deus homini communicat partem suam sapientiae et virtutis, sic communicat et gloriae. Primo ergo eam communicat beatis: unde hæc proprie a nobis vocatur gloria; et ad eam omnes aspirare debemus, non quomodolibet, sed ad ejus culmen committi. Fideli enim, praesertim Sacerdoti et Religioso, sufficere non debet, si salvet animam suam, et gloriam assequatur: hoc enim desideris est et pusillanimitas; sed ad summum ejus gradum, quos cum Dei gratia juxta vocationem suam assequi potest, aspirare debet ac totis viribus contendere, ut ad Seraphinos, vel Cherubinos, vel Dominationes ascendat, ait S. Chrysostomus. Secundo, communicat eam Sanctis in hac vita, qui virtuti et sanctitati tam suae, tum alienæ student, quique in omnibus Deum glorificare satagunt. Quare hoc singulis in qualibet actione propositum esse debet, quod S. Ignatius fundator Societatis nostrae, nobis verbo et exemplo commendavit, ac scripto quasi testamento reliquit: « Ad majorem Dei gloriam. » Dicit ergo sibi quisque in quolibet opere: Volo hoc opus tam perfecte, tam intense, tam heroice perficere, ut ex eo quam maxime fieri potest, glorificetur Deus. Dei enim gloria est principium et finis gloriae nostrae: quare quo magis gloriam Dei propagamus, eo magis gloriam quoque nostram adaugemus, tum in terris ad tempus, tum in caelis per omnem aeternitatem. Quare quod boni operis hic negligimus, ejus gloria privamus non solum nos, sed et ipsum Deum per totam aeternitatem. Quae sane consideratio quemque stimulare debet, ut nihil boni operis, nihil virtutis et perfectionis, quod cum Dei gratia assequi potest, praetermittat. Quod enim hic per momentum negligis, perdis in perpetuum. Quanta gloria est erigis in omne ævum S. Pauli, S. Athanasii, S. Augustini, S. Cœciliæ, S. Sebastiani, S. Thomæ, S. Ignatii, S. Francisci Xaverii, cæterorumque Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum! Illam ambi, illam æmulare.

Mystice, gloria inter puras creaturas est quasi propria dos B. Virginis, tum quia ipsa uti gratia, ita et gloria est plenissima, omnemque omnium Apostolorum, Martyrum, Virginum, hominum et Angelorum gratiam et gloriam in se complectitur, ac multis parasangis transcendit; tum quia eam copiose fidelibus communicat: « Quia hæc est voluntas ejus (Dei) qui totum nos habere voluit per Mariam, » inquit S. Bernardus, serm. *De Nativitate*. Unde Patres immensitatem gloriae Virginis miris laudum præconiis celebrant. Andreas Cretensis, orat. *De Dormit. Virginis*: « O sancta, inquit, et sanctis sanctior, et omnis sanctitatis sanctissime thesaurus. » Ad hunc gloriae cumulum immensum respiciens dicebat Ildefonsus, serm. 2 *De Assumpt.*: « Sicut incomparabile est quod gestit, et ineffabile donum quod percepit, ita inestimabile atque incomprehensibile premium et

gloria, non dico inter cæteras sacras virgines, verum etiam ultra omnes Sanctas, quod promeruit. » S. Chrysostomus in *Liturgia* eam vocat, « incomparabiliter gloriosiore quam Seraphim. » Petrus Bamberianus, serm. *De Assumptione*, ostendit rationem cur Virgo dicatur pulchra ut luna: « Virgo, ait, inter animas Sanctorum et Angelorum choros supremis auctoritate, merita singulorum et omnium titulos antecedit, et quantumlibet aliae stellæ reluceant, luna tamen magnitudine præeminet et splendore: sic utramque naturam Virgo singularis exsuperat immensitate gratiae et fulgore virtutum. » Deinde affert rationem cur dicatur electa ut sol: « Quomodo sol, inquit, lucidius incandescens, ita sibi siderum et lunæ rapit positionem, ut sint quasi non sint, et videri non possint: similiter et virga Jesse veri prævia luminis in illa inaccessibili luce preluens, sic utrumque spirituum hebetat dignitatem, ut sint quasi non sint, et comparatione illius nec possint nec debeat apparere. » Hoc ipsum prius significavit S. Hieronymus in Prologo ad Sophoniam prophetam, ait in commendationem mulierum commemoratis aliquibus ejus veteri Testamento: « Taceo, ait, de Anna et Elisabeth, et cæteris sanctis mulieribus, quarum vel siderum igniculos clarum Maria lumen abscondit. » Idem habet Basilius Seleucitæ Episcopus, orat. *De Assumptione*: « Virgo, ait, universos Martyres suo splendore tantum excedit, quantum sol reliqua astra. » S. Bernardus, serm. *Signum magnum*: « Jure, ait, Maria sole perhibetur amicta, quae profundissimam divinæ sapientiae, ultra quam credi valeat, penetravit abyssum, ut, quantum sine personali unione creaturae conditio patitur, luci illi inaccessibili videatur immersa. Illo nimirum igne Prophetae labia purgantur, et illo igne Seraphim accenduntur: longe vero aliter Maria meruit, non vel summatim tangi, sed operiri magis undique et circumfundi, et tantam ipso igne concludi. » Bonaventura in *Speculo B. Virginis*, cap. vi: « Ecce, ait, quam gloriosum gloriae Mariae privilegium est, quod ipsa in gloria gloriosissima est post Deum! gloriosum gloriae Mariae privilegium est, quod quidquid post Deum pulchrius, quidquid dulcius, quidquid jucundius in gloria est, hoc Maria, hoc in Maria, hoc per Mariam est. Gloriae in omnino gloriae Mariae privilegium est, quod quidquid post Deum major gloria nostra, majus nostrum gaudium est, de Maria est. » Vir de S. Bernardus: « Summa gloria est, o Maria, post Dominum te videre. »

Porro, ut alia taceam, bellicam victoriarum in preliis gloriam, ac triumphos, ducibus et regibus sibi devotis largita est B. Virgo. Narsesi duci Justiniani Imperatoris illustres contra Gothos numerosos et præpotentes victorias ipsa concessit anno Domini 552, quando trucidato toto Gothorum exercitu, Italiam ab eorum tyrannide libera-